

Economisch-Statistische Berichten

Europoort - een schakel

★

Ir. P. F. S. Otten

De industriële toekomst van
Nederland.

★

Drs. M. C. Verburg

De technieken van het
regionaal-economische onderzoek

★

Dr. H. Riemens

Euratom-kroniek

No. 2

★

Jhr. Drs. W. Gevaerts

Resultaten van de eerste maand
van de Jeugdspaarwet bij de
Sparbank te Rotterdam

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

43e JAARGANG

No. 2158

WOENSDAG 12 NOVEMBER 1958

Spuistraat 172

Amsterdam

KAS-ASSOCIATIE N.V.

Safeloket.

BETALEN · BEWAREN · BEHEREN

Maak gebruik van de rubriek

„VACATURES”

voor het oproepen van sollicitanten voor leidende functies. Het aantal reacties, dat deze annonces ten gevolge hebben, is doorgaans uitermate bevredigend; begrijpelijk: omdat er bijna geen grote instelling is, die dit blad niet regelmatig ontvangt en waar het niet circuleert!

Het Dagelijks Bestuur van de **Overijsselsche Landbouw Maatschappij** roept sollicitanten op voor de functie van

adjunct-secretaris

voor economische en organisatorische aangelegenheden.

Als sollicitanten komen in aanmerking landbouwkundig ingenieurs en doctorandi in de economie.

Eigenhandig geschreven sollicitatiebrieven te richten tot de secretaris, Landbouwhuis te Zwolle, vóór 19 november a.s.

R. Mees & Zoonen

Bankiers en

Assurantie-makelaars

Rotterdam

Amsterdam - 's-Gravenhage

Delft - Schiedam - Vlaardingen

Alblasserdam

Adviezen inzake
levensverzekeringen
en pensioencontracten

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam 6.
Telefoon redactie: 0 1800-52939. Administratie: 0 1800-38040. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam 6.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar. (België en Luxemburg B.fr. 400). Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

Losse nummers 75 ct.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam 6.

Advertenties. Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 69300, toestel 1 of 3).

Advertentie-tarief f. 0,30 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.

(Zie voor vacatures ook blz. 888)

Europoort - een schakel

Het wordt langzamerhand een traditie, dat de Nederlandsche Economische Hoogeschool op haar hoogtijdagen op enigerlei wijze naar buiten treedt om ook anderen deelgenoot te maken van haar vreugde. Het ligt voor de hand, dat daarbij veelal het object van eigen studie tot onderwerp voor een symposium, een expositie e.d. wordt gekozen. Nu eens is het een zuiver theoretisch onderwerp, waarbij men uit de aard der zaak min of meer binnen de kring van vakgenoten blijft, dan weer is het een aspect van toegepaste wetenschap, dat de mogelijkheid verschaft een wetenschappelijk verantwoorde behandeling van een actueel onderwerp in een ruimere kring van belangstellenden te brengen. Met het onderwerp, dat de Nederlandsche Economische Hoogeschool voor een tentoonstelling ter gelegenheid van haar negende lustrum koos, is dit laatste wel bij uitstek het geval.

Europoort is in korte tijd een voor velen vertrouwde klank geworden, zonder dat men daarbij altijd een heldere voorstelling heeft van hetgeen ginds op Rozenburg nu eigenlijk gaat gebeuren. In de expositie „Europoort - een schakel”, welke in het Bouwcentrum wordt gepresenteerd, worden de economische achtergronden van het Europoort-project op aanschouwelijke wijze voorgesteld. In forse lijnen wordt de betekenis geschetst van de verwezenlijking van dit omvangrijke plan voor de ontwikkeling van het Nieuwe Waterweg-gebied, en daardoor voor diverse aspecten van onze nationale economie. Tegen de achtergrond van bevolkingstoename, werkgelegenheid en welvaartsvergroting wordt erop gewezen, hoe uit de stijging van maatschappelijke voortbrenging en consumptie de vraag naar vervoer belangrijk toeneemt en het verkeer in zijn verschil-

lende vormen wordt geïntensiveerd. Onderstreept wordt daarbij de unieke ligging van Nederland, en van het Nieuwe Waterweg-gebied in het bijzonder, uit een vervoers- en verkeersoogpunt.

Het zijn de opvallende ontwikkelingen in de scheepvaart — kwantitatief zowel als kwalitatief — welke een snelle en afdoende aanpassing vragen van de havens en hun outillage. Steeds komen grotere schepen in de vaart. Zowel de bedrijfs-economische als de verkeers-technische aspecten van deze scheepstypen zijn in beeld gebracht. Ten aanzien van de mogelijkheden voor een en ander in het Waterweg-gebied kan een optimistisch beeld worden getoond. Immers, gesteund door een rijke ervaring op waterstaatkundig gebied, werd in het recente verleden reeds in een indrukwekkend tempo het Botlek-plan gerealiseerd. Maar de expansie blijkt voort te gaan. Het Delta-plan biedt naast bescherming tegen de zee nieuwe mogelijkheden wat betreft de aanleg van open havens. Een belangwekkende maquette toont ons hoe de kop van Rozenburg er in de toekomst uit zal kunnen zien, hoe daar voor scheepvaart en industrie een plaats is ingeruimd.

Dat Europoort ondanks alle prognose-technieken een onderneming blijft, met de daaraan inherente onzekerheden, wordt bepaald niet verheeld. Doch met ondernemingszin en durf, gesteund door wetenschappelijk onderzoek, zijn Overheid en bedrijfsleven tot deze keuze gekomen. Wil ons land zich blijvend een plaats verzekeren in wereldhandel en -verkeer, dan dient het de snelle ontwikkelingen op de voet te volgen en zich daarbij volledig aan te passen. In dit opzicht en ten aanzien van de ontwikkeling van stad en land vormt Europoort een belangrijke schakel.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Europoort - een schakel	871	Ingezonden stuk:	
De industriële toekomst van Nederland, door Ir. P. F. S. Otten	872	Uitvoeringsniveau en bouwkosten, door Drs. R. Kok met één naschrift van Drs. J. Poot ..	884
De technieken van het regionaal-economische onderzoek, door Drs. M. C. Verburg	876	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. M. P. Gans ...	886
Euratom-kroniek No. 2, door Dr. H. Riemens ...	881	Notities:	
Resultaten van de eerste maand van de Jeugdspaarwet bij de Spaarbank te Rotterdam, door Jhr. Drs. W. Gevaerts	884	Elektronische administratiemachines in Engeland	880

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; J. R. Zuidema.
Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris J. H. Zoon.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin, J. E. Mertens de Wilmars;
J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

Het industrialisatievraagstuk draagt in al zijn aspecten thans een principieel ander karakter dan vijf jaar geleden; de industrialisatie van ons land zal in steeds toenemende mate worden geliëerd met het grotere vraagstuk van Europa's industriële toekomst. Tegen deze achtergrond beziet schrijver allereerst de vraag, welke uitbreiding de industriële kapitaalgoederenvoorraad moet ondergaan in verband met de toeneming van de beroepsbevolking en de gewenste stijging van het welvaartsniveau. Vervolgens schenkt schrijver aandacht aan het financieringsprobleem van onze industrie en wijst hij op de conjunctuurgevoeligheid van de industriële investeringen en op de ernstige hinder welke de industrialisatiepolitiek ondervindt van het begrotingstekort. Wanneer het ondernemersinitiatief voldoende armsgslag krijgt, zullen, naar schrijver verwacht, de vele moeilijkheden, waarmede de industrialisatie van ons land gepaard gaat, worden overwonnen en zullen wij ten volle profiteren van het welvaartsverhogende effect van de internationale economische integratie.

De industriële toekomst van Nederland

De teruggang in de internationale economische activiteit die volgde op de Korea-hausse kreeg in de loop van 1952 in ons land het karakter van een lichte depressie. Het aantal werklozen kwam in dat jaar op een gemiddeld niveau van 138.000 — tot nu toe het hoogste na-oorlogse cijfer — terwijl in de industriële investeringsactiviteit een forse daling optrad. Deze omstandigheden wettigden begin 1953 stellig een zeker pessimisme ten aanzien van onze industriële expansie in de nabije toekomst. Mede onder invloed van de weinig gunstige conjuncturele vooruitzichten kwam ik bij mijn beschouwingen over de vierde Industrialisatienota in Economisch-Statistische Berichten van 6 mei 1953 dan ook tot de conclusie, dat de industrialisatietask voor de periode 1952-1957, zoals die in genoemde nota werd geformuleerd, voor onze industrie een geweldige opgave vormde waaraan waarschijnlijk niet volledig zou kunnen worden voldaan. Zo was de omvang van de noodzakelijke investeringen voor die periode op f. 9 mrd. geraamd, hetgeen impliceerde dat jaarlijks gemiddeld evenveel zou moeten worden geïnvesteerd als in het topjaar 1951. Ook ten aanzien van de ontwikkeling van de werkgelegenheid waren de vooruitzichten destijds weinig rooskleurig. Het werkgelegenheidsvraagstuk vormde aanvankelijk dan ook de voornaamste zorg van het in 1952 nieuw gevormde kabinet.

Het is verheugend, dat dank zij de onverwacht sterke conjuncturele opleving, die reeds in de tweede helft van 1953 inzette, aan de taakstellingen van de vierde Industrialisatienota niet alleen kon worden voldaan, maar dat deze zelfs aanmerkelijk werden overtroffen. Het werkgelegenheidsvraagstuk kreeg door de aanhoudende hoogconjunctuur een geheel ander karakter dan men algemeen had verwacht. In plaats van een tekort aan werkgelegenheid ontstond een aanzienlijk tekort aan arbeidskrachten. Door deze ontwikkeling kon gemakkelijk de mening postvatten dat de industrialisatie ook in de toekomst waarschijnlijk geen ernstige moeilijkheden zou opleveren. De lichte conjuncturele inzinking in de tweede helft van vorig jaar echter, die in ons land werd geaccentueerd door de inderdaad noodzakelijk geworden politiek van bestedingsbeperking, is voldoende geweest om ons opnieuw duidelijk

te doen beseffen dat voortdurende waakzaamheid ten aanzien van het peil van de investeringen geboden blijft. Alleen door nieuwe investeringen immers zal werkgelegenheid kunnen worden gecreëerd voor de snel toenemende beroepsbevolking en zal het onze industrie mogelijk zijn het hoofd te bieden aan de scherpere concurrentie welke onder andere als gevolg van de realisatie van de Euromarkt moet worden verwacht.

In welke mate de prestaties van onze industrie in de jaren 1952-1957 de diverse taakstellingen voor die periode hebben overtroffen, blijkt duidelijk uit de onlangs verschenen zesde Industrialisatienota. De toeneming van de produktie bedroeg 40 pCt., terwijl de taakstelling 22 pCt. was. De arbeidsproduktiviteit steeg met 23 pCt., terwijl 15 pCt. was geraamd. De personeelssterkte nam toe met 215.000 personen, terwijl in de vierde Industrialisatienota een toeneming van 105.000 tot taak was gesteld. De investeringen ten slotte, berekend volgens dezelfde methode als de oorspronkelijke taakstelling van f. 9 mrd., kwamen op een bedrag van f. 10,6 mrd. Hierbij wordt echter aangetekend dat volgens een verbeterde berekening deze bedragen moeten worden verlaagd tot f. 8,5 mrd. voor de gegeven taakstelling en f. 9,0 mrd. voor de realisatie, waardoor het verschil tussen beide tot 6 pCt. wordt gereduceerd.

Minder gunstig is, dat in de laatste jaren het tempo van de expansie sterk is afgenomen. De door het Centraal Bureau voor de Statistiek gepubliceerde produktie-index van de industrie exclusief de bouwnijverheid en het ambacht, welke steeg tot ruim 138 in 1957 op basis 1952=100, vertoonde zowel in 1953 als in 1954 een stijging van niet minder dan 10 pCt. ten opzichte van het voorgaande jaar. In 1955 was deze 7 pCt. en in 1956 en 1957 respectievelijk nog slechts 4 en 2 pCt., terwijl voor 1958 zelfs een geringe daling moet worden verwacht.

Wanneer wij ons thans willen bezinnen op de industriële toekomst van Nederland en de maatregelen die nodig zijn om het noodzakelijke expansieproces weer zo spoedig mogelijk op gang te brengen, dan dient, naar het mij voorkomt, te worden vooropgesteld dat het industrialisatievraagstuk in al zijn aspecten thans een principieel ander karakter draagt dan vijf jaar geleden. De industrialisatie

van ons land zal in steeds toenemende mate worden geliëerd met het grotere vraagstuk van Europa's industriële toekomst. Tegen deze achtergrond zou ik allereerst de vraag willen bezien welke uitbreiding de industriële kapitaalgoederenvoorraad moet ondergaan in verband met de toeneming van de beroepsbevolking en de gewenste stijging van het welvaartsniveau.

Bevolkingsgroei en welvaart.

Sinds de oorlog is reeds zó vaak de aandacht gevestigd op de snelle bevolkingsgroei in ons land en de daarmee direct samenhangende toeneming van de beroepsbevolking, dat ik mij wel ontslagen mag achten van de taak aan dit verschijnsel een breedvoerige beschouwing te wijden. Ik wil er echter wel op wijzen dat door de komende Euro-markt het Nederlandse bevolkingsvraagstuk in een ander licht is komen te staan. Enerzijds zal op den duur door de vrije migratie van personen een vermindering van de druk van de overbevolking mogelijk worden, anderzijds kan, indien hier een juiste economische politiek wordt gevoerd, ons land door zijn gunstige geografische ligging uitgroeien tot een industrieel en dienstenverlenend centrum, dat in ruime mate additionele werkgelegenheid zal bieden.

De ervaring leert dat in ons land de toeneming van de beroepsbevolking in belangrijke mate wordt bepaald door de conjunctuur. Deze factor heeft blijkens de jongste Industrialisatienota in de jaren 1952-1957 zelfs aanleiding gegeven tot een extra-aanwas van de beroepsbevolking van 190.000 personen, hetgeen evenveel is als de natuurlijke groei van de beroepsbevolking in die periode. Uit de toegenomen immigratie uit Indonesië en de daling van de emigratie resulteerde een emigratiesaldo van 50.000 beroepsbeoefenaren, terwijl men dit op 110.000 had geraamd. Hieruit blijkt wel dat zowel het voorspellen van de groei van de totale beroepsbevolking als het opstellen van een prognose van het aantal personen dat in de industrie werk zal vinden niet eenvoudig is.

Het bepalen van de noodzakelijke groei van de kapitaalgoederenvoorraad is eveneens een gecompliceerd vraagstuk, omdat niet alleen breedte-investeringen nodig zijn voor de vereiste toeneming van de werkgelegenheid in de industrie, maar ook diepte-investeringen om door produktiviteitsstijging de welvaart op een hoger plan te brengen. Het valt op dat in de laatste Industrialisatienota de berekening van de noodzakelijke diepte-investeringen slechts „aan de oppervlakte” is behandeld. Dit vraagstuk wordt daar namelijk gecombineerd met dat van de breedte-investeringen en er wordt slechts geconstateerd dat er op lange termijn een vrijwel constante verhouding tussen industriële kapitaalgoederenvoorraad en produktie bestaat, de zgn. „capital-output ratio”. De taakstelling voor de breedte- en diepte-investeringen tezamen wordt in de nota afgeleid uit de waarschijnlijk geachte ontwikkeling van het produktievolume.

Deze ontwikkeling is gebaseerd op de veronderstelling dat in de periode 1957-1962 de werkgelegenheid in de industrie met 8 pCt. zal toenemen en de arbeidsproduktiviteit met 12 pCt. (gemiddeld 2 pCt. per jaar). De industriële produktie zal dan in 1962 dus $1,12 \times 1,08$ pCt. = 121 pCt. van die in 1957 zijn. In de nota wordt nu betoogd dat, gegeven de vaste relatie welke bestaat tussen produktievolume en benodigde hoeveelheid kapitaal, de uitbreidingsinvesteringen 21 pCt. zullen moeten bedragen van de medio 1957 in de industrie aanwezige kapitaalgoederenvoorraad,

Problemen rondom fusie en fiscus

Zojuist is verschenen ons boekje

Fusie en Fiscus

dat de belangrijkste fusie-vormen bij N.V.'s fiscaal behandelt. Het boekje is bij al onze kantoren gratis verkrijgbaar of wordt U op schriftelijke aanvraag bij De Twentsche Bank, Postbus 407, Amsterdam, terstond toegezonden.

DE TWENTSCHE BANK

Uw financiële raadsman

(Advertentie)

hetgeen ongeveer f. 7 mrd. vereist. Tezamen met de vervangingsinvesteringen ten bedrage van f. 4 mrd. komt men dan tot een taakstelling van f. 11 mrd. voor bruto-investeringen. Waar nu de bedoelde relatie tussen kapitaal en produktievolume alleen op lange termijn geldt, is het uiteraard mogelijk dat door een betere benutting van het aanwezige potentieel de produktie tijdelijk sterker toeneemt dan de hoeveelheid kapitaal.

In het midden latend of ditmaal de uitbreiding van de werkgelegenheid juist is geraamd, zou ik in elk geval willen opmerken dat de geschatte produktiviteitsstijging van 12 pCt. mij laag voorkomt niettegenstaande het feit dat het uitgangsniveau nu zoveel hoger ligt dan in 1952. Voor 1952-1957 was de taakstelling immers reeds 15 pCt. en de realisatie zelfs 23 pCt. De geraamde stijging voor 1957-1962 doet dan ook meer denken aan een zeer voorzichtige extrapolatie — ingegeven door het dalende expansietempo van de laatste jaren — dan aan een taakstelling. Dit valt te meer op, omdat men in de zesde Industrialisatienota moet beginnen met de constatering dat, na de aanvankelijk voor onmogelijk gehouden snelle expansie van de industrie in de jaren 1948-1952, in de periode 1952-1957 andermaal alle verwachtingen werden overtroffen. Ik zou dan ook de vraag willen stellen, of bij de prognose van de produktiviteitsstijging niet te weinig aandacht is geschonken aan de snelle technische ontwikkeling en aan het feit dat met name de versterking van onze concurrentiepositie een snellere verhoging van de produktiviteit beslist noodzakelijk maakt.

In de afgelopen tien jaar is — dank zij zeer omvangrijke investeringen — een sterke stijging van de arbeidsproduktiviteit opgetreden. Mede op grond van de ervaring in eigen bedrijf ben ik dan ook geneigd te stellen dat een snellere stijging dan 2 pCt. per jaar in de industrie technisch zeer goed mogelijk moet worden geacht. Dit betekent, dat gegeven de relatie tussen produktie-omvang en kapitaalgoederenvoorraad een hogere taakstelling ten aanzien van

arbeidsproductiviteit uiteraard moet leiden tot een evenredig hogere raming van de vereiste investeringen.

Additionele kapitaalbehoeften.

Ten aanzien van de taakstelling voor de bruto-investeringen ten bedrage van f. 11 mrd. in de periode 1957-1962 wordt in de laatste Industrialisatienota zelf reeds opgemerkt, dat ten gevolge van enkele bijzondere factoren het bedrijfsleven gedwongen zal worden tot belangrijke extra-investeringen. Gewezen wordt op de uitermate snelle technische vooruitgang en de noodzakelijke aanpassing aan de Euromarkt, die de investeringstaak verzwaren. Het genoemde bedrag wordt dan ook als een minimum eis voorgesteld.

Aangezien deze taakstelling alleen betrekking blijkt te hebben op de investeringen in kapitaalgoederen — gebouwen, machines en andere fabrieksoutillage — blijft een belangrijk gedeelte van de investeringstaak buiten beschouwing, namelijk de investeringen in voorraden, debiteuren, externe vervoermiddelen en terreinen. Verder is het ten gevolge van de nog steeds heersende woningnood voor de industrie noodzakelijk omvangrijke bedragen te investeren in de woningbouw ten behoeve van haar personeel.

Naast de kapitaalbehoefte voor investeringen in eigen land heeft de industrie bovendien een snel groeiende behoefte aan kapitaal in verband met haar exportbelangen. De kapitaalexport via de industrie treedt in drie verschillende vormen op, nl. vestiging van dochterondernemingen in het buitenland, kapitaaldeelname in buitenlandse ondernemingen en kredietverlening op middellange en lange termijn aan buitenlandse afnemers.

In verschillende economisch minder ontwikkelde landen waar men zo snel mogelijk een eigen industrie tracht op te bouwen is men veelal sterk protectionistisch ingesteld, zodat voor de Westerse industrie de eerstgenoemde vorm van kapitaalexport de aangewezen methode schijnt te zijn om toegang tot de markt te krijgen. In de praktijk zal hieraan veelal de inschakeling van lokale agenten voor de verkoop van onze produkten voorafgaan.

Terwijl het verlenen van kort krediet tot de normale taak van de exportindustrie behoort en geen bijzondere problemen oproept, is de kredietverlening op langere termijn in de laatste jaren uitgegroeid tot een urgent vraagstuk met belangrijke algemeen-economische en politieke facetten. De structurele achtergrond van dit vraagstuk is de grote kapitaalbehoefte van kapitaal-arme landen, waar ook een industrialisatieproces aan de gang is. Nu de internationale kapitaalmarkt niet meer kan zorgen voor een rechtstreekse stroom van kapitaal naar deze landen, wordt van de exportindustrie steeds meer krediet op lange termijn verlangd. In de laatste jaren is dit probleem dan ook in het centrum van de belangstelling komen te staan, vooral omdat de krediettermijn voor de exportindustrie een steeds belangrijker concurrentiemiddel is geworden.

Naar het zich laat aanzien zal de vraag naar exportkredieten waarschijnlijk eerder groter dan kleiner worden, omdat de recessie voor de grondstoffenlanden ernstige consequenties heeft gehad. De teruglopende wereldvraag naar grondstoffen heeft namelijk een sterke prijsdaling van deze goederen veroorzaakt, waardoor de in de regel reeds zwakke economische positie van genoemde landen bepaald slecht is geworden. Deze conjuncturele factor versterkt dus hun structurele behoefte aan import op krediet.

Hoewel de additionele kapitaalbehoeften van de industrie

die in het voorgaande werden opgenoemd niet gemakkelijk zijn te kwantificeren, is een raming hiervan nodig om aan te geven hoe groot de veiligheidsmarge boven het minimumbedrag van f. 11 mrd. moet zijn.

Het financieringsprobleem.

De vraag naar kapitaal in onze economie is zo groot dat de behoeften van de industrie slechts met moeite gedekt kunnen worden. In de Miljoenennota 1959 is berekend dat structureel gezien ongeveer 20 pCt. van ons nationale inkomen moet worden bespaard, maar dat dit percentage in de achter ons liggende jaren steeds iets beneden dat peil is gebleven. Behalve voor de industrialisatie en heroriëntatie van het gehele bedrijfsleven op de Euromarkt zijn ook omvangrijke besparingen nodig voor financiering van de woningbouw, de Deltawerken, de kernenergie en het verlenen van internationale hulp.

In de zesde Industrialisatienota is aangenomen dat de vervangingsinvesteringen uit de vrijkomende afschrijvingen kunnen worden gefinancierd, zodat het financieringsprobleem alleen betrekking heeft op de uitbreidingsinvesteringen ten bedrage van f. 7 mrd. Per jaar zouden hiervoor dan f. 1,4 mrd. nieuwe besparingen nodig zijn, hetgeen overeenkomt met slechts 4 pCt. van het nationale inkomen. In feite zal echter door de hierboven genoemde additionele kapitaalbehoeften per jaar aanzienlijk meer dan f. 1,4 mrd. gedekt moeten worden uit ingehouden winsten alsmede uit besparingen die via de kapitaalmarkt door de industrie zullen moeten worden aangetrokken.

Het is bekend dat de winstinhoudingen tegenwoordig de belangrijkste financieringsbron voor de investeringen vormen ondanks het feit dat de „earning-capacity” van onze industrie door de belasting voor de helft ten dienste staat van de Overheid. De vraag is dan ook, of de mogelijkheden tot interne financiering steeds voldoende groot zullen zijn. Hierbij dient te worden bedacht dat zelfs een lichte teruggang in de conjunctuur reeds een duidelijk merkbare daling van de winsten tot gevolg pleegt te hebben. Het gevaar is dan ook niet denkbeeldig dat de beschikbaar komende winsten onvoldoende zullen blijken zelfs in het geval dat er van een depressie niet kan worden gesproken. Weliswaar zal bij een teruglopende conjunctuur de vraag naar kapitaal ook afnemen, maar dat zou dan juist het gevolg zijn van een te lage investeringsactiviteit.

De betekenis van de openbare kapitaalmarkt voor de financiering van de industrie is tegenwoordig betrekkelijk gering. In de jaren 1952-1957 bereikte het totaal van aandelen- en obligatie-emissies door de industrie nog geen f. 1 mrd. Van grote betekenis is intussen het instituut van de onderhandse geldlening geworden.

Ten gevolge van het inwerkingtreden van de Euromarkt zal ook het financieringsprobleem van onze industrie zijn zuiver nationaal karakter verliezen, al mag voorshands wel worden aangenomen dat de interne financiering van de industrie haar dominerende rol zal blijven spelen. Ten aanzien van de vrijmaking van het kapitaalverkeer kan men in de komende jaren reeds de eerste concrete richtlijnen van de zijde der Europese organen verwachten. Artikel 69 van het Verdrag opent hiertoe de mogelijkheid. Op den duur zal er één grote kapitaalmarkt komen waarop het aanbod van besparingen uit alle landen van de Gemeenschap zal samenkomen. De stijgende welvaart als gevolg van de economische integratie zal ongetwijfeld het aanbod van besparingen gunstig beïnvloeden.

De voorziening in de kapitaalbehoefte welke samenhangt met de exportbevordering vormt eigenlijk een hoofdstuk apart. Bij de vestiging van dochterondernemingen in het buitenland en kapitaaldeelnames in buitenlandse ondernemingen gaat het om blijvende relaties met bedrijven in het buitenland en het is dan ook logisch dat de industrie zelf voor het benodigde kapitaal zorgt. In principe geldt dit laatste evenzeer voor de kredietverlening op korte termijn aan buitenlandse afnemers. De in het voorgaande reeds geschetste vraag naar krediet op middellange en lange termijn plaatst de industrie voor een financieringsprobleem waarop zij niet is berekend.

De benodigde middelen voor de exportfinanciering moeten worden verstrekt door banken, die zich op deze vorm van kredietverlening hebben gespecialiseerd, terwijl ook de gewone banken op dit terrein activiteit zullen kunnen ontplooiën, indien zij kunnen steunen op een herdisconteringsmogelijkheid bij de Centrale Bank. Gezien het nationale belang van de exportbevordering is te dezer zake een belangrijke taak voor de Overheid weggelegd. In verband met de grote risico's die aan de exportkredieten zijn verbonden is voor de exportkredietverzekering overheidssteun in de vorm van herverzekeringsfaciliteiten onmisbaar.

De bevordering van de export is van zó vitale betekenis voor het slagen van de industrialisatie dat ons land niet achter mag blijven op het gebied van de exportfinanciering en de exportkredietverzekering. Van verschillende zijden is hier de laatste tijd met nadruk de aandacht op gevestigd bij de discussie over de vraag, of de Nederlandse exportindustrie over dezelfde faciliteiten beschikt als de buitenlandse concurrentie. Het is teleurstellend dat de toezeggingen die de Minister van Economische Zaken in antwoord op de klachten van de industrie heeft gedaan geen bevredigende oplossing binnen afzienbare tijd garanderen.

Hoewel ik uiteraard geen pleidooi wil houden voor een export-drive gericht op dubieuze debiteuren wil ik toch vaststellen dat de ernst van de situatie ook voor de Overheid het nemen van aanzienlijke risico's wettigt.

Conjunctuurpolitiek.

De industriële expansie in de jaren 1952-1957 heeft duidelijk laten zien van welk een overheersende betekenis de conjunctuur is voor de investeringsactiviteit. De huidige lichte recessie heeft opnieuw, maar nu in omgekeerde richting, de grote conjunctuurgevoeligheid van de industriële investeringen aangetoond. Een daling van het reële nationale produkt met enkele procenten zoals voor 1958 wordt verwacht, gaat gepaard met een afneming van het investeringsvolume die in de laatste industrialisatienota op 10 à 15 pCt. wordt geraamd. Hoewel de taakstelling inzake de investeringen voor 1957-1962 naar volume maar weinig hoger is dan die voor de voorafgaande vijfjarige periode, zal dit doel alleen worden bereikt als er in de conjunctuur een merkbare verbetering zal optreden.

In het algemeen is men zich niet voldoende bewust van de grote schade welke aan de welvaart wordt toegebracht wanneer onze produktiecapaciteit niet volledig wordt benut. Een daling van het reële nationale produkt met 3 pCt. betekent in één jaar een verlies aan nationaal

Barratts OF BRITAIN

VOOR HERENSCHOENEN
VAN STANDING

BATA INTERNATIONAL

AMSTERDAM - KALVERSTRAAT
DEN HAAG - SPUISTRAAT
ROTTERDAM - HOOGSTRAAT

(Advertentie)

inkomen van rond f. 1 mrd., d.w.z. een bedrag van dezelfde orde van grootte als de materiële schade van de watersnoodramp 1953. Hoewel ik mij er volledig van bewust ben dat een te krachtig streven naar volle bezetting van het productie-apparaat leidt tot een onaanvaardbare inflatie, wil ik toch met nadruk wijzen op de gevaren van een deflationaire politiek. De economische ontwikkeling van de Verenigde Staten in het afgelopen jaar is hiervan een duidelijk voorbeeld.

Voor het bereiken van een voldoende investeringsactiviteit is een gunstige conjunctuur weliswaar de belangrijkste maar niet de enige bepalende factor. Op de Overheid rust verder de taak een gunstig klimaat voor de investeringen te scheppen met name door haar belastingpolitiek.

Nu de gunstige ontwikkeling van de betalingsbalans nieuwe perspectieven heeft geopend voor het weer vergroten van de binnenlandse bestedingen ligt het voor de hand dat de Regering in de eerste plaats heeft gedacht aan het opvoeren van de investeringen, die sterker zijn gedaald dan werd verwacht. Het is echter onbevredigend dat het recente herstel van de investeringsaftrek niet volledig is geweest en eigenlijk te laat heeft plaats gevonden.

Onder de huidige omstandigheden is er geen dwingende reden meer om de in het kader van de bestedingsbeperking ingestelde tijdelijke verhoging van de vennootschapsbelasting met vier punten en de in 1955 ingevoerde temporisatie van de vervroegde afschrijving nog langer te handhaven.

De pessimistische geruchten die over de Rijksbegroting 1959 de ronde deden zijn inmiddels helaas bewaarheid. De noodzakelijke verlichtingen in de belastingdruk op het bedrijfsleven zullen niet tot stand komen omdat de precaire positie van de Schatkist dit blijkbaar niet toelaat. Eind 1958 zal de in het vooruitzicht gestelde verlaging van de vennootschapsbelasting dus niet doorgaan. De industrialisatiepolitiek wordt dus thans door het begrotingstekort in ernstige mate gehinderd.

Het grote aantal factoren dat van invloed is op de industrialisatie van ons land: de groei van de bevolking, de snelle vooruitgang van de techniek, de internationale economische integratie, de wisselvallige conjunctuur, de belastingpolitiek van de Overheid, maakt het opstellen van nauwkeurige prognoses tot een riskante bezigheid. De dominerende factor blijft echter het ondernemersinitiatief. Wanneer dit voldoende armslag krijgt durf ik de prognose te wagen dat de vele moeilijkheden waarmee de industrialisatie van ons land gepaard gaat, zullen worden overwonnen en wij ten volle zullen profiteren van het welvaartsverhogende effect van de internationale economische integratie.

Eindhoven.

Ir. P. F. S. OTTEN.

In een derde beschouwing, gewijd aan het internationale congres voor regionale economie, behandelt schrijver het Europese aspect, het gevaar van nationale protecties en de verfijning van de onderzoekstechnieken. Het Verdrag van Rome voorziet in een orgaan voor de regionale ontwikkeling. Steun aan bepaalde regionaal geconcentreerde bedrijfstakken kan tot een onaanvaardbare bescherming leiden. De onderzoekstechnieken dienen verder te worden uitgebouwd en toegepast. Zij behoren tot de „space-economy” en omvatten de „input-output”-analyse, de „cost-benefit”-analyse, de vestigingsplaatsentheorie, de ruimtelijke inrichting en de resultatenmeting. Schrijver geeft hiervan een overzicht. In een provincie als Zeeland, waarin zich op korte termijn grote veranderingen zullen voltrekken, is de behoefte aan dergelijke onderzoeken groot. Zij bestaat echter ook elders en rechtvaardigt een permanente organisatie van regionale economen.

De technieken van het regionaal-economische onderzoek

In onze eerste twee artikelen over het congres voor regionale economie in Oostende behandelden wij het in verschillende landen gevoerde beleid en de regionale economie als onderdeel van de totale ruimtelijke ordening. Een drietal onderwerpen verdient nog onze aandacht: het gevaar van nationale protectie, het aspect van de Europese Economische Gemeenschap en de bij het onderzoek toe te passen technieken. Zij hangen nauw samen, omdat een verrijnd onderzoek in Europees verband een onnatuurlijk protectionisme kan helpen voorkomen.

De Franse inleiders wezen allen op de interdependentie tussen de nationale economie en de regionale huishoudingen. Het regionale beleid vult het nationale beleid aan, maakt het laatste compleet. Demografische en economische onevenwichtigheden die hun oorsprong vinden in het verwaarlozen van de sociale kosten en in het op kompas van het marktmechanisme voorbij koersen van in ruime kring erkende maatschappelijke desiderata, treden steeds duidelijker naar voren. Zij nopen tot het „gemeinwirtschaftlich” corrigeren van de markthuishouding door de nationale overheid, zodat de regionale „aanslag” tot zijn recht komt. De nationale welvaart en de regionale ontwikkeling kunnen als het lichaam en zijn organen slechts gezamenlijk in goede conditie verkeren. De regionaal-economische expansie is een bijzonder aspect van de algemene economische groei en de financiële middelen hiervoor kunnen niet onderscheiden worden in twee categorieën.

Dit betekent niet dat elk „provinciaal” voorstel tot gewestelijke ontwikkeling aanvaard moet worden. Ofschoon geen exacte normen op te stellen zijn dient de regionale economie haar denkapparaat te verfijnen teneinde dergelijke mystificaties door te lichten. De Minister van Economische Zaken van België, de heer R. Scheyven, wees er op dat de schaal van het ingrijpen niet te klein moet worden genomen; binnen die schaal moet dan nog een keuze worden gemaakt. Op het probleem van de geografische gebieden dat hiermee identiek is komen wij nog terug.

Intussen is er een groter gevaar dat van de andere kant dreigt. Ten congresse hebben wij dit aan één van de Franse inleiders voorgelegd zonder een antwoord te hebben

ontvangen. Toegegeven zij dat het nationaal- en gewestelijk-economische geheel niet te scheiden zijn. Hierdoor dreigt evenwel een in elkaar overlopen van de financiële middelen. Stellen wij het nationale en regionale economische belang gelijk aan twee communicerende vaten dan dreigt de vulling van het regionale vat over te lopen in het nationale vat. Een maatregel tot streekbevordering kan dan gemakkelijk leiden tot een onaanvaardbaar nationaal-protectionistisch doel. Juist het Franse stelsel van staatswaarborgen en staatsubsidie van investeringen in particuliere bedrijven biedt daartoe alle onopzettelijke mogelijkheden. Vanuit het traditionele mercantilistische onderbewustzijn van de Fransman zou men zelfs van opzet kunnen spreken.

Wij hebben al eens betoogd dat de beschermende politiek ten aanzien van de Franse vlaserijen duidelijk deze richting uitgaat¹⁾. Zij geschiedt met middelen die soms weinig te onderscheiden zijn van dezulke die in de regionaal-economische politiek worden toegepast. De heer Paradis wierp ons tegen dat de Nederlandse Regering in haar ontwikkelingskernen toch ook de terreinen en gebouwen subsidieert. Men kan echter moeilijk volhouden dat hierdoor bepaalde industrieën een oneerlijke concurrentie kunnen bedrijven. Deze maatregelen dragen een differentieel karakter die particuliere investeringen in onderontwikkelde gebieden van extra-, intramarginaal maken. Doordat met name verkeersverbeteringen het eerst in ontwikkelde streken worden toegepast en de sociale kosten (en voordelen) er niet in (de verlies- en winst-) rekening worden gebracht dreigt ten aanzien van onderontwikkelde gebieden een voortdurende „Entleerung”, namelijk op grond van de toenemende actieradius van de centrale zones. In de ontwikkelingskernen wordt niet anders gedaan dan deze standplaatsverschillen te egaliseren, als het ware uit het zichtbare fonds van de bespaarde sociale kosten in de grote bevolgingsconcentraties²⁾. Drs. F. J. J. H. M. van Os sprak van

¹⁾ M. C. Verburg: „De bescherming van de Franse vlasnijverheid en haar gevolgen voor de Nederlandse vlasindustrie” in „E.-S.B.” no. 1943 van 1 september 1954.

²⁾ Cf. F. Voigt: „Verkehr und Industrialisierung” in „Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft”, 1953, blz. 193-239 en M. C. Verburg en J. G. Snip: „Economische waardebepaling van havenprojecten” in „E.-S.B.” no. 2126 van 2 april 1958.

een middel voor de ondernemer om initiële moeilijkheden te overwinnen. Dit komt op hetzelfde neer en sluit een langdurige subsidiëring uit. Eveneens in het verkeerde vlak werken de Belgische participatiemaatschappijen die rente-subsidies, staatsgaranties en fiscale voordelen toucheren maar hun arbeids sfeer in het gehele land en niet alleen in de ontwikkelingsgebieden vinden.

Aan de regionale ontwikkelingsprogramma's zijn derhalve grenzen te stellen. Enerzijds dreigt de economische eenwording van Europa de samenballingen nog te vergroten en de vacua te vermeerderen. Aan de andere kant kan een te ver doorgevoerde regionaal-economische politiek de „competitive conditions” in ons werelddeel denatureren en de economische eenwording frustreren. Er zijn twee middelen om hiertegen te waken: de E.E.G. zelf met haar organen en — als hulpmiddel — de verfijning van de onderzoekstechnieken.

In de slotzitting van het congres te Brussel sprak de heer P. Levy, adjunct commissaris-generaal van de Raad van Europa over de gevaren van een overtrokken internationalisme en regionalisme. De nationale grenzen zijn de resultante van een militair evenwicht zodat zij niet meer corresponderen met de politieke en economische realiteiten. Zij omvatten eenheden die voor het economisch leven te klein zijn. Daarom bouwen wij aan een Europa, dat evenwel het gevaar in zich draagt een rationele constructie te worden. Van de buitensporigheden van het nationalisme dreigen wij te vervallen in een zielloos internationalisme. Tegelijk hiermee is het besef gegroeid dat de nationale grenzen tevens te omvangrijk zijn en dat daarbinnen de regionale werkelijkheid ligt. Dit zijn de twee polen waarover wij zojuist spraken. In het Verdrag van Rome zijn zij erkend en is naar middelen gezocht om de krachten die daar liggen tot volle ontplooiing te brengen.

De heer P. Campilli, voorzitter van de Europese Investeringsbank ging daartoe in op de financiële middelen die ter beschikking staan van de regionale ontwikkeling. De Bank heeft fondsen en kan leningen uitschrijven voor de ontwikkeling van achtergebleven gebieden, de omschakeling van bedrijven en de vestiging van nieuwe industrieën. De eerste groep omvat het verbeteren van de infrastructuur met betrekking tot het transport, de vakopleiding e.d. teneinde de cumulerende regionale onevenwichtigheden te corrigeren. Met name wordt gedacht aan het kwijnen van — vaak regionaal geconcentreerde — bedrijfstakken ten gevolge van de opheffing van de nationale bescherming. De Bank erkent daarbij de uiteindelijke verantwoordelijkheid van de nationale overheid en van het ondernemerschap. Het Europese Sociale Fonds verhelpt door steun aan herscholingsprogramma's e.d. waar de bedrijvigheid door technologische veroudering afneemt en het welvaartspeil daalt.

De heer A. Coppé, vice-voorzitter van de Hoge Autoriteit van de E.G.K.S., gaf een schets van de economisch-geografische structuur van de Gemeenschap met betrekking tot de zware industrie. De driehoek tussen het industriële bekken van Nord en Pas de Calais, het Ruhrgebied met een uitloper naar de industriezone van Frankfort, Wiesbaden, Mainz en Mannheim en het bekken van Lotharingen produceert 90 pCt. van de kolen en 75 pCt. van het staal. Binnen deze groep liggen ook minder ontwikkelde zones, zoals de Vlaanderens, het gebied van de Ardennen en Eiffel en de Kempen. De tweede meer gedifferentieerde groep wordt gevormd door het industriebekken van Parijs en Noord-Italië met als onderontwikkelde gebieden de Centre-

Midi, de Loire-streek en Zuid-Italië met de eilanden. De kolen- en staalindustrie tekent zich af op duidelijk omliggende vestigingsplaatsen. De E.G.K.S. streeft in haar beleid een optimalisering van de vestigingsplaatsen na teneinde een maximale produktiviteit te bereiken. Als regel zijn „freight absorption”, overheidssubsidies, indirecte subsidies op de spoorwegtarieven en afspraken tussen producenten teneinde de normale concurrentie uit te schakelen verboden. Vrije mobiliteit van gehuwde arbeidskrachten wordt zo veel mogelijk gewaarborgd; 120.000 woningen zijn hiertoe reeds gebouwd. Zoals de heer Campilli reeds stelde mogen de continuïteit van de werkgelegenheid en de nationale economie hierdoor niet in het gedrang komen.

Een harmonische regionaal-economische opbouw ligt in de gemeenschappelijke markt, die zich niet meer tot één produkt beperkt, binnen het bereik. Een deconcentratiefactor ligt ook in het feit dat het E.G.K.S.-verdrag geen voorafgaande gelijkenschakeling van lonen en sociale lasten voorziet en in een gelijkenschakeling van de Amerikaanse en Europese kolenprijzen. Bovendien tekent zich sedert de E.G.K.S. functioneert een ontwikkeling van de kustgebieden en havenplaatsen en langs de grote bevaarbare rivieren en brede kanalen af. Gematigd optimistische ramingen komen neer op een verdubbeling van de bruto-PRODUCTIE van de E.E.G.-landen binnen twintig jaar. Daarin zullen die gebieden het grootste aandeel hebben, waarin de infrastructuur het meest is aangepast. Nochtans kan de regionale economische ontwikkeling niet gelijkmatig verdeeld worden, moet het begrip streek ruim genomen worden en moeten marginale aanpassingen mogelijk blijven.

Over de gemeenschappelijke markt voor alle produkten met haar 160 miljoen afnemers, waarvan dus nieuwe regionale stimuli zullen uitgaan, sprak nog de heer J. Réy, lid van de Europese Economische Commissie. De E.E.G. heeft een speciaal orgaan ingericht voor de regionale ontwikkeling. Dit zal zich speciaal bezig houden met de mogelijkheden die zijn gelegen in de Europese Investeringsbank en het Europese Sociale Fonds, met de verbetering van de transportvoorwaarden en met het toestaan van uitzonderingen op het verbod van beschermende maatregelen voorzover deze ten goede moeten komen aan onderontwikkelde gebieden. Het orgaan zal zich tot taak stellen te voorkomen dat de rijke gebieden nog rijker en de arme gebieden nog armer worden. De heer Réy zag hier zowel een taak voor het praktische beleid als voor de universiteiten.

Met de universiteiten zijn wij gekomen aan de betekenis die toe te kennen is aan de verdieping van het wetenschappelijke regionaal-economische onderzoek. Verschillende bij het beleid betrokken figuren lieten zich over de perfectie van dit onderzoek onverschillig of afkeurend uit. Hierboven bleek echter dat op internationaal, nationaal en regionaal niveau bestudering van de verschijnselen, de taakstellingen en de middelen onmisbaar zijn. In het verband van de E.E.G. werd dit zo juist omschreven met het oog op de taak van het speciale orgaan voor regionale ontwikkeling. Ook de bezwaren van een dreigend nationaal protectionisme met regionaal-economische alibi's behoren hiertoe. In het nationale vlak kwamen in onze eerste beschouwing³⁾ eveneens verschillende studie-objecten naar voren. In Frankrijk bestaat een zodanig fijn vertakt netwerk van financiële expeditieën dat een keuze van de adequate middelen noodzakelijk is. Zulks geldt ook voor een juiste

³⁾ Zie „E.-S.B.” van 15 oktober 1958.

differentiatie van de overige middelen (cf. de Mezzogiorno). Hoever mogen bovendien de „gemeinwirtschaftliche” correcties ten behoeve van de regionale ontwikkeling op de markthuishouding gaan om nog te kunnen spreken van „conforme planning”? Wij denken bijv. aan gebods- en verbodsbepalingen en aan de spanning die bestaat tussen de sociale doeleinden en de economische middelen.

Het inzicht in „costs and benefits” van de spreiding is vaak nog te weinig onderzocht, zoals blijkt bij de ontwikkeling van nieuwe zeehavengebieden ²⁾ en van geografische specialiseringsgebieden ⁴⁾. Voor de „aménagement” is zulks van grote betekenis. Dan is er de meting van de resultaten van de ontwikkelingsprogramma's ter bepaling van hun rendement. Hoe moeten de regionale acties op elkaar afgestemd worden? Hoe liggen de prioriteiten van de departementale programma's, bijv. van de Rijkswaterstaat ⁵⁾? Op welke punten treden ten slotte ontoelaatbare discriminaties op wanneer industrieën in ontwikkelingsgebieden fiscale en andere faciliteiten verkrijgen? Ten laatste is daar het onderzoek in het regionale vlak, dat te vaak op partiële streek- en plaatsbeschrijvingen en te weinig op specifiek-categoriale studies is ingesteld. Wanneer de planologie het regionaal-economische onderzoek te ver heeft teruggedrongen ligt dit goeddeels aan de economie zelf. De descriptieve detailstudies zijn immers geen privilege van de econoom. Men kan begrijpen dat de beleidsfiguren de hier beschreven onderzoeksprogramma's te veel als „l'art pour l'art” beschouwen. Noch ons moet de wetenschap hier optreden als het negen-tiende deel van de ijsberg dat zich onder water bevindt opdat tien procent ervan boven de waterspiegel kan uitsteken.

Prof. Vlerick uit Gent constateerde op het congres dat de theoretische regionale economie aan relatieve armoede lijdt. Daarnaast stelden wij vast dat het praktische onderzoek de beschikbare theoretische inzichten te weinig inbouwt. Ook de economische geografie is tekort geschoten, doordat zij niet voldoende heeft kennis genomen van de resultaten die in de grenswetenschappen werden bereikt. Zij doet bijv. alsof de theorie van de monopolistische concurrentie niet bestaat, terwijl deze voor de standplaatskeuze van betekenis is. Haar verdienste nochtans is dat zij met de beschrijving van lokale en regionale situaties tot de bewustwording van de ruimtelijke economische differentiatie van de volkswelvaart veel heeft bijgedragen en hiermee een goed uitgangspunt voor specifieke studies heeft geschapen.

De theoretische verdieping van het regionaal-economische onderzoek gaat uit van de nog jonge tak van economie, die „space-economy” heet. Deze geeft „a general theory relating to industrial location, market areas, land use, trade and urban structure”. De algemene theorie berust op het feit dat er significante regelmatigheden optreden bij variatie in de afstandfactor. W. Isard geeft er in zijn eerder geciteerde „Location and space-economy” (chapter 3) enige voorbeelden van. Zo geven verschillende empirische „rank-size rules for cities” een lineair verband tussen de variabelen van het rangnummer en het zielental van een stad. De afstandfactor speelt hierin een rol, o.a. omdat de grootte van een stad verband houdt met haar aantal marktactiviteiten en de uitgestrektheid daarvan. Voor

⁴⁾ „Het noorden in Nederland”, uitgegeven onder auspiciën van de provinciale besturen van Groningen, Friesland en Drenthe, Assen 1958.

⁵⁾ Cf. ook noot 2 en M. C. Verburg: „Het Deltaplan — een kwestie van prioriteiten” in „E.-S.B.” van 2 oktober 1957, in de nummers van 13 november en 4 december 1957 gevolgd door een discussie met Ir. R. Verloren van Themaat Sr.

het vervoer per spoor, het aantal telefonische berichten, het vervoer van buspassagiers, de migratie en het vrachtvervoer per zeeschip geldt evenzeer dat de omvang van de beweging lineair daalt met de toeneming van de afstand. Ondanks de ontoereikendheid van de statistische gegevens stelt Isard dat de afstand-wrijving de structuur en het functioneren van het sociale systeem duidelijk bepaalt. Isard ⁶⁾ wil dan ook telkens de brandpunten zoeken die bij elke „set of flows” behoort, d.w.z. de centrale plaatsen en de frequentieverdeling. Met elk bijzonder regionaal probleem correspondeert een „best hierarchical set of regions”. Daartoe moet het „conceptual framework” worden verbeterd. Verschillende van de principes van deze algemene theorie komen hierna aan de orde. Daarbij zal in overeenstemming met het karakter van dit tijdschrift de nadruk niet vallen op het conceptuele, maar op het operationele aspect, dat meer relevant is voor beleidsbeslissingen.

De input-output analyse was het enige van de operationele modellen dat op het congres te Oostende aan de orde kwam. Evenals voor het land kan deze analyse op de regionale economie worden toegepast. Zij geeft dan regionale of provinciale rekeningen, waarin diverse typen transacties tussen de verschillende sectoren worden weergegeven. Voor Groningen ⁷⁾ werden de volgende sectoren onderscheiden: verschillende bedrijfsklassen, overheid, verzekeringsfondsen, consumenten, overig Nederland, buitenland en een collectieve balansmutatierekening. Langs deze weg wordt een inzicht verkregen in het verband dat tussen de sectoren en de provinciale en nationale welvaart bestaat; in de betekenis van de landbouw, de productiefactor arbeid, de besparingen, de investeringen in bouwwerken, de herkomst van de grondstoffen enz. Rijken van Olst geeft enige voorbeelden, waaruit de betekenis van dit onderzoek voor de economische politiek blijkt, nl. ten aanzien van het regionale effect van nationaal-economische maatregelen op het gebied van de belastingen, de investeringspolitiek der overheidsbedrijven, de openbare werkenpolitiek, de rentepolitiek, de handelspolitiek, de sociale politiek, de werkloosheidsbestrijding, de investerings- en industrievestigingspolitiek van de bedrijven, de politiek der vakverenigingen enz. Ook voor Amsterdam bestaan dergelijke jaarrekeningen ⁸⁾. Verschillende andere geografische eenheden hebben — zoals het E.T.I. voor Zeeland — plannen om hen op te stellen.

Op het Congres in Oostende behandelde de heer L. Derwa de toepassing voor de streek van Luik en Prof. G. de Carmoy die voor het gewest Bordeaux Zuid-West. De onderlinge verschillen in de methoden en de bezwaren doen hier niet ter zake. Van belang is dat de analyse steeds gekoppeld wordt aan de regionale ontwikkelingsprogramma's. In Luik bleek bijv. dat het regionale inkomen er in de hausse minder stijgt dan voor geheel België geldt, wat samenhangt met de zwaar-industriële basis. W. Isard en R. E. Kuenne ⁹⁾ hebben met een gewijzigde regionale inzet-

⁶⁾ „Some emerging concepts and techniques for regional analysis” in „Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft”, 1953, blz. 240-250.

⁷⁾ H. Rijken van Olst: „De provincie Groningen en overig Nederland”, Groningen 1958.

⁸⁾ P. E. Venekamp: „Een nieuw hulpmiddel voor de gemeentelijke economische politiek” in „De Economist”, 1957, blz. 761 e.v. en van dezelfde schrijver: „De methodiek van rekeningen voor stad en bedrijf” in „De Economist”, 1957, blz. 616 e.v.

⁹⁾ W. Isard and R. E. Kuenne: „The impact of steel upon the Greater New-York—Philadelphia industrial region” in „The Review of Economics and Statistics”, Vol. 35, november 1953, blz. 289 e.v.

afzettabel gemanipuleerd om te berekenen welke regionale koopkracht- en arbeidsplaatsenscheppende invloed er uitgaat van de vestiging van een staalfabriek. R. E. Miller¹⁰⁾ heeft hetzelfde gedaan voor de vestiging van een aluminium-industrie.

Een tweede groep van studietechnieken is gericht op regionale inkomensschommelingen zoals die voor Luik genoemd zijn. Deze inkomensverschillen variëren ten dele weer met de hoogte van het nationaal inkomen en hebben ten dele een meer blijvend karakter. In het laatste geval is dit terug te voeren op de distributie van de verschillende inkomenscomponenten (lonen, ondernemersinkomen, inkomen uit eigendom en andere inkomens), op de leeftijds-samenstelling, de relatieve omvang van de beroepsbevolking en de relatie tussen de grootte van een stad en het inkomen, op de aard van de gevestigde bedrijfstakken en op de gemeenteclassificatie¹¹⁾. In dezelfde categorie behoort het vaststellen van regionale prijsindices voor verschillende groepen, bijv. boeren en andere beroepen, steden en platteland¹²⁾. Een globale benadering van het regionale vraagstuk van de kosten van levensonderhoud vindt men in het Rapport over de vraagstukken van het verkeer van Midden en Oost Zeeuwsch-Vlaanderen met overig Nederland, uitgebracht aan de Kamer van Koophandel voor Zeeuwsch Vlaanderen door de Stichting voor Economisch Onderzoek der Universiteit van Amsterdam (blz. 19 e.v. en bijlage 11).

Het probleem van de private en sociale kosten is eveneens een opgave waarmee de regionale econoom zich moet bezighouden. Er is een verschil tussen de privaat- en sociaal-economische waarde van het grensprodukt van investeringen, doordat het marktmechanisme de produktiefactoren niet feilloos efficiënt toerekent. Dit hangt weer samen met het ontbreken van prijzen voor vele collectieve behoeften (bijv. veiligheid tegen stormvloed), met de ondeelbaarheid van produktiemiddelen (bijv. het bevaarbaar maken van een rivier) en met het feit dat er voordelen optreden die buiten de „marktnotering” vallen door het optreden van „external economies” (zij komen bijv. de spoorwegen ten goede wanneer nieuwe gebieden worden ontsloten). De drie genoemde voorbeelden zijn o.a. van toepassing op de Deltawerken. Men ziet hieraan duidelijk dat de veronderstelling van het model van de zuivere concurrentie (de produktie wordt uitgebreid tot het punt waar de marginale kosten gelijk zijn aan de prijs) hier niet gebruikt kan worden. Dit maakt het nodig de prioriteiten langs een andere weg vast te stellen. Hier komen wij op het terrein van de „cost-benefit analysis”¹³⁾, waarbij de kosten en de voordelen van een project — dat uit de publieke kas wordt gefinancierd — op hun sociale en indirecte implicaties worden gewaardeerd. Andere methoden, zo mogelijk bij aanvulling te gebruiken, benaderen de fiscale en financiële produktiviteit¹⁴⁾.

Onzerzijds²⁾ is een partiële analyse gemaakt voor twee zeehavengebieden, waarbij de vergelijkbare voordelen — om onvermijdelijke schattingsfouten uit te schakelen — zijn geëlimineerd. Zonder twijfel zijn dergelijke technieken op de regionale ontwikkelingsprogramma's verder toe te passen. In dit verband hebben wij ons al eerder gesteld achter een suggestie om te komen tot een haven-economisch instituut. Belangrijke onderzoeken die in deze analyses passen zijn gepubliceerd door wijlen Dr. C. van den Berg (De structuur van de gemeentelijke uitgaven, Leiden 1957), terwijl Drs. L. H. Klaassen belangrijke methodologische opmerkingen heeft gemaakt (De economische problematiek van de ruimtelijke ordening, Economie, april 1957). De genoemde onderzoeken van Dr. Van den Berg en ons beperken zich tot de kostenzijde. Dit geldt evenzeer voor de mededeling van de heer J. Vergeot dat de gekapitaliseerde sociale kosten voor de verplaatsing van een jong gezin naar Parijs 4,8 mln. frcs. bedragen, naar Nantes ongeveer de helft hiervan en bij vestiging ter plaatse en dagelijks pendelen naar het werk in de „kern” op korte afstand nihil. Uit nationaal-economisch oogpunt ware het wenselijk dat ook de creditzijde van de balans wordt onderzocht, waarin vooral de agglomeratievoordelen wegen.

Ook de vestigingsplaatstheorie is de laatste jaren aanmerkelijk uitgebreid. Greenhut¹⁵⁾ onderzocht een serie actuele keuzen van vestigingsplaats vooral op de monopolistische voordelen die verschillende standplaatsen bieden (omvang en vorm van het marktgebied), de agglomeratievoordelen, „freight absorption” enz. met de nadruk op het kleinere bedrijf. Bijzonder instructief is een gedetailleerd onderzoek naar de vestigingsplaatsen van petro-chemische industrieën op grond van een combinatie van factoren: transport te water en per spoor, „economies of scale”, „labor cost differentials” en verschillen in energiekosten¹⁶⁾.

De weergegeven technieken verhelderen de inzichten in de mate waarin „gemeinwirtschaftliche” correcties toelaatbaar zijn, in het afwegen van de middelen, in het gevaar en de grenzen van verbodsbepalingen, in het egaliseren van de produktiviteitsvoorwaarden, in de vraag waar ontwikkelingsactiviteiten geen resultaten zullen afwerpen en — wat voor de bestuurscolleges belangrijk is — welke economische offers gebracht moeten worden om programma's die met sociaal-culturele doeleinden zijn opgezet te verwirkelijken, in de differentiatie van de plannen — dit alles ten dienste van regionale ontwikkelingsprogramma's.

Eerder spraken wij reeds over het voor de ontwikkelingsprogramma's nodige nationale en internationale referentiekader, door de Fransen „l'aménagement”¹⁷⁾ (ruimtelijke inrichting) genoemd. Er is een écart „entre le modèle spontané des espaces macrodimensionnels et les modèles optima qui leur servent de critique”. Hoe meer partiële interventies, hoe meer behoefte er ontstaat aan een visie op de optimale ruimtelijke indeling. Hierin vragen onvernegbare elementen als de ruimtelijke stabiliteit van de werkgelegenheid en de flexibiliteit van de arbeidsmobiliteit om een compromis. In nationaal verband wordt aldus bereikt

¹⁵⁾ M. L. Greenhut: „Plant location in theory and practise. The economics of space” in The University of Carolina Press, 1956.

¹⁶⁾ W. Isard and E. W. Schooler: „Location factors in petrochemical industry”, Washington 1955.

¹⁷⁾ Cf. voor het volgende C. Ponsard: „Economie et Espace, Essai d'intégration du facteur spatial dans l'analyse économique”, Paris z.j. (1954), blz. 419-444.

¹⁰⁾ R. E. Miller: „The impact of the aluminium-industry on the Pacific Northwest; a regional input-output analysis” in „The Review of Economics and Statistics”, Vol. 39, mei 1957, blz. 200 e.v.

¹¹⁾ Zie hiervoor F. A. Hanna: „Analysis of interstate income differentials: theory and practice”, in „Regional Income”, Princeton 1957, blz. 113-193.

¹²⁾ A. Hurwitz and C. P. Stallings: „Interregional differentials in per capita real income change”, *ibid.*, blz. 195-270.

¹³⁾ Cf. o.a. J. Margolis: „Secondary benefits, external economies and the justification of public investment” in „The Review of Economics and Statistics”.

¹⁴⁾ „Integrated river basin development”, Report by a panel of experts, United Nations, Department of Economic and Social Affairs, New York, 1958 (Annex III).

Elektronische administratiemachines in Engeland

In tegenstelling tot de eenvoudige „computer” die de ingewikkelde wiskundige berekeningen kan verrichten in enkele seconden of fracties daarvan, na daartoe een aantal instructies te hebben ontvangen, is het „data processing system” in staat uit een aantal ingevoerde gegevens via eenvoudige berekeningen een grote verscheidenheid van inlichtingen te verschaffen zonder toevoeging van nieuwe gegevens. Juist voor administratief werk dat een massaal karakter draagt is dit van belang. Onderstaande, aan „The Financial Times” van 24 september jl. ontleende, tabel, geeft een naar fabrikanten onderscheiden overzicht van in het Verenigd Koninkrijk geïnstalleerde en bestelde „data processing systems” alsmede van hun globale installatiekosten.

Fabrikant	Type	Globale prijs	Geplaatst aantal Ver. Koninkrijk	Besteld aantal Ver. Koninkrijk
Brit. Tabulating Machine Co. . .	„1201”	30.000	29	14
		40.000		
Elliot Bros. te- zamen met Nat. Cash. Reg. Co.	„National Elliot 405”	100.000	13	8
		200.000 ^{a)}		
Electric and Musical Inds. . .	„Emidec”	100.000	0	6
		200.000		
Ferranti	„Pegasus DPS”	50.000	1	0
		100.000		
		300.000		
I.B.M.	„Perseus” a) „650”	100.000	8	niet beschik- baar
		1.500 per maand		
Leo Computers . .	Leo I Leo II	100.000	5	0
		180.000		
Powers Samas . .	PCC	30.000	20 b)	76

a) Momenteel gebruikt in de verzekeringsbranche.
b) Tegen 1959.

De meerderheid der ondernemingen die een „data processing system”-apparatuur willen aanschaffen streeft naar een volledig systeem van produktiecontrole, daar de installatie eerst dan rendabel wordt. Een voorbeeld hiervan is de „Paints Division” van de „Imperial Chemical Industries” die met een I.B.M. „650” thans de fabricage-kostprijsberekening en de grondstof-administratie behandelt, doch streeft naar volledige produktiecontrole.

Alvorens tot aanschaf van een installatie over te gaan dient men zich te realiseren welke aanschaffings- en exploitatiekosten hiermee gemoed zijn en welke planningsarbeid aan de in bedrijf stelling ervan is verbonden. In dit verband vermeldt „The Financial Times” dat John Diebold, een Amerikaans deskundige op het gebied van elektronische administratiemachines, wanneer men hem vraagt naar de kosten, pleegt te antwoorden: „more than you think”. Deze zegswijze moet ons Nederlanders, gewend als wij zijn aan ons, door advertentieteksten ingegeven subjectieve schattingen, — zij het in omgekeerde zin —, wel aanspreken.

dat de demografische en economische tegenstelling van de stad en het platteland en de inconvenienten van de steden met eenzijdige structuur verzacht worden en dat de inter-regionale harmonie wordt begunstigd. Het laatste doet weer de vraag rijzen hoe dit doel het beste verwikelijkt wordt, door een homogeen-evenwichtige regionale ontwikkeling of door regionale specialisatie. Een algemene theorie van zone-planning, het liefst met dynamische inslag, bestaat evenwel nog niet. De „timing” van de interventies vormt een ander vraagstuk, waarin de conjunctuurfase mede een rol speelt. In tijden van voorspoed werpen ontwikkelingsplannen meer nut af en zijn ze met het oog op de dan op gang komende migratie ook het meest nodig. In de depressiefase is de uitwerking van een anticyclische politiek van publieke werken van belang. Theoretisch is hier nog weinig over gedacht; het praktische beleid in ons land is er evenmin op afgesteld. Wil men hier uitkomen dan zullen de econoom, de socioloog en de planoloog tot een betere samenwerking moeten komen dan in ons land gebruikelijk is. A fortiori geldt dit voor de internationale ruimtelijke inrichting. Het zal de differentiëring van de programma's, het vaststellen van een tijdslimiet en de wisselwerking tussen aangrenzende zones ten goede komen. De streekcontacten tussen verschillende Belgische en Nederlandse provinciën wijzen in de goede richting.

Over het vraagstuk van de ruimtelijke grenzen spraken wij terloops⁶⁾. Zij dienen variabel te worden getrokken al naar gelang van het criterium en het doel: inkomens-structuur, beroepssamenstelling, niet-economische factoren (gezondheid, bevolkingsspreiding, levensstandaard etc.) enz., om ten slotte zo nodig te worden geïntegreerd¹⁸⁾. Juist vanuit Europees standpunt lijkt een dergelijke classificatie van betekenis. Ten slotte is er de noodzaak de resultaten van de regionale activiteiten te meten. Zij omvatten de levensstandaard, de efficiency, het produktievolume en de mogelijkheid deze drie verder te ontwikkelen¹⁹⁾. De bestaande statistieken zijn hiervoor niet geheel geschikt.

In een provincie als Zeeland, waar zich plotseling een geheel andere economische structuur aankondigt, lenen de verschijnselen zich zeer goed voor deze en dergelijke onderzoeken. Zo zijn en worden door het E.T.I. inkomens-schattingen gemaakt voor bedrijfsgroepen in verschillende gedupeerde plaatsen (middenstand en visserij) en voor de toeristische sector. Voor de inrichting van nieuwe zeehavengebieden en de opheffing van veerverbindingen werden partiële „cost-benefit”-analyses gemaakt. De opheffing van talloze landbouwhavens noopte tot een wiskundig-economisch onderzoek naar het optimale punt tussen de investerings- en de vervoerskosten. Het gebruik van het Deltameer stelt ons voor de noodzaak een prioriteitenanalyse te maken⁵⁾. De behoefte aan een provinciale jaarrekening is voor Zeeland al zeer evident.

Ook elders neemt de behoefte aan verbeterde analyses toe. Een voortzetting van het congres te Oostende, over twee jaar, en een permanente organisatie van regionale economen lijkt met het oog hierop voor de hand te liggen.

Middelburg.

Drs. M. C. VERBURG.

¹⁸⁾ M. B. Ullman and R. C. Klove: „The geographic area in regional economic research” in „Regional Income”, blz. 87-111.

¹⁹⁾ H. S. Perloff: „Problems of assessing regional economic progress” in „Regional Income”, blz. 35-68.

EURATOM-KRONIEK

No. 2

In deze tweede kroniek van Euratom zal een kort overzicht worden gegeven van bepaalde werkzaamheden van die Gemeenschap, welke haar voorgeschreven zijn door het verdrag tot oprichting ervan. Vervolgens valt een ander te zeggen, over de buitenlandse betrekkingen van Euratom en tot slot komt een uiteenzetting over de vestiging van het centrum voor research, een zaak die Nederland in het bijzonder interesseert. De beschreven periode loopt van medio mei tot medio oktober.

De taken, in het Euratom-verdrag vastgelegd, zijn vele. Verder schrijft het verdrag voor, dat aan die taken een begin van uitvoering moet worden gegeven in een zeer korte spanne tijds, en wel binnen een jaar of soms nog korter. Dit laatste heeft het voordeel, dat er daardoor spoed achter vele zaken wordt gezet die anders misschien nog lang zouden blijven liggen of wellicht in het geheel niet uitgevoerd zouden worden. Het nadeel is echter, dat verschillende gewichtige zaken, waarvan de implicaties lang niet alle op zo korte termijn kunnen worden overzien, nogal haastig moeten worden afgedaan.

De procedure van Euratom is enigszins gecompliceerd, wat uiteraard de werkwijze niet versnelt. Het is de vijfledige Commissie, die belast is met de voorbereiding van wat men organieke wetten van de Gemeenschap zou kunnen noemen; deze stukken komen vervolgens in behandeling bij de Raad van Ministers welke in beginsel eenmaal per maand bijeen komt. Vóór het zover is, dat wil zeggen vóór de Commissie haar ontwerpen aan de Raad voorlegt, is er reeds veel voorbereidend werk gedaan. Het Euratom-verdrag schrijft voor, dat in een aantal gevallen het Technisch en Wetenschappelijk Comité van de Gemeenschap moet worden geraadpleegd. Bepaalde zeer belangrijke besluiten moeten ook eerst aan de Sociaal-Economische Raad — die zowel voor Euratom als voor de E.E.G., optreedt — worden voorgelegd. Verder heeft zich het Instituut van de Permanente Vertegenwoordigers bij de Gemeenschappen geconstitueerd en deze vertegenwoordigers der zes deelnemende landen doen veel werk in overleg met de Commissies, dat dient als voorbereiding van hetgeen de Raad van Ministers straks door de Commissies gepresenteerd zal worden.

Men ziet het: deze procedure (die zonder twijfel haar nut heeft) is niet veel minder ingewikkeld dan die, waarlangs in een democratie de wetgeving tot stand komt. Ten slotte zullen verschillende van deze aldus tot stand gekomen besluiten der Gemeenschappen rechtskracht hebben in de verschillende landen welke deel daarvan uitmaken en het spreekt dus vanzelf, dat de Raad van Ministers staat op een zorgvuldige voorbereiding; het is evenzeer in het belang van de individuele landen als van de Gemeenschap als zodanig dat dit gebeurt.

Een eerste aangelegenheid, welke het verdrag voorschrijft, is het zgn. Voorzienings-agentschap van Euratom. Dit Agentschap krijgt de taak om de aan- en verkopen van uranium en andere splijtstof voor de deelnemende landen te verrichten. Het Agentschap zal in deze een monopolie bezitten, en het is op grond van dit monopolie dat Euratom weer in staat is om toe te kunnen zeggen aan landen die

uranium leveren, dat dit uranium uitsluitend voor vreedzame doeleinden zal dienen. Men kan dus zeggen, dat de gehele zo zeer omstreden vraag van de controle ten nauwste samenhangt met de totstandkoming van het Voorzienings-agentschap. De Statuten van dit Agentschap zijn intussen vastgesteld door de Raad van Ministers van Euratom, zodat men mag verwachten dat dit instituut, dat te zien is als een eigen instelling van de Gemeenschap, binnenkort zijn werkzaamheden zal aanvangen.

Ten tijde van de voorbereiding van het Euratom-verdrag dacht men nog algemeen, dat er zich in de Gemeenschap een duidelijk merkbaar tekort aan uranium zou voordoen; vandaar het belang destijds van de verdragsbepaling dat het uranium voortgebracht in de overzeese gebieden van de Gemeenschap aangeboden moest worden aan het Voorzienings-agentschap. Men had toen in Belgisch Congo een grote producent, zij het dat dit land langlopende contracten had met Amerika voor de levering van een zeer overwegend deel van de hoeveelheid voortgebracht uranium. Thans liggen de zaken anders, en verschillende landen zoals Canada en Zuid-Afrika zijn bereid en in staat om uranium te leveren. De Verenigde Staten oefenen al enige tijd hun optie op Congolees uranium niet uit, zodat de Congo ook uranium voor de Gemeenschap en haar leden te koop heeft.

Ten slotte bieden de beide landen die in staat zijn om de Gemeenschapslanden met reactoren te voorzien, Engeland en Amerika, deze aan samen met de brandstofelementen van gedeeltelijk verrijkt uranium. Onder die omstandigheden heeft het geen enkele zin dat het Voorzienings-agentschap belangrijke voorraden uranium zou aanleggen teneinde de voorziening van de reactoren in de landen van Euratom te verzekeren. Het Agentschap zal veeleer optreden als een soort registratiebureau en desgevraagd ook als een makelaar in uranium ten behoeve van landen van de Gemeenschap. Formeel zullen alle aan- en verkopen over het Agentschap moeten lopen en dit laatste behoudt ook het recht om een eigen optie uit te oefenen op splijtstoffen welke aan derde landen worden aangeboden, terwijl het omgekeerd ook zodanige stoffen kan aanbieden aan landen van de Gemeenschap die het voornemen te kennen gegeven hadden om uranium buiten de Gemeenschap te bestellen. De werkzaamheden van het Agentschap staan onder toezicht van de Euratom-Commissie.

Een tweede aangelegenheid van groot toekomstig belang is die van de vaststelling van basisnormen voor de toelaatbare dosis radio-actieve straling, zowel voor het personeel van kernreactoren als voor de omwonende bevolking. Het gevaar, dat mogelijk verbonden kan zijn aan de oprichting van kerninstallaties, spreekt overduidelijk tot de menselijke verbeelding, geprikkeld als deze is door de ontstellende gevolgen van de atoombommen op Japan. Bij enig nadenken moet het echter een ieder duidelijk zijn, dat er een wereld ligt tussen de gevolgen van de ontploffing van een zo moorddadige bom in een overbevolkte stad en de normale werkzaamheid van een kern-reactor; de laatste toch onderscheidt zich maar in weinig van allerlei andere industriële installaties en levert vermoedelijk ook geen groter gevaar meer op. Vermoedelijk moet men

zeggen, omdat onze ervaring met ongelukken bij dusdanige installaties gelukkig nog maar heel beperkt is.

Het stralingsgevaar als zodanig is echter wel een gevaar met geheel eigen kanten. Men weet er nog lang niet alles van, doch hetgeen men wel weet, spoort ook aan tot grote zorgvuldigheid. Naast directe schadelijke gevolgen kunnen zich op den duur nadelige en zelfs noodlottige gevolgen voordoen, en dit niet alleen bij het individu, dat aan een te grote dosis straling blootgesteld is geweest, doch, naar men aanneemt, ook bij zijn nakomelingen.

Ofschoon nu het stralingsgevaar, bij een doelmatige afscherming van de reactor en een zodanige verdunning of „ontsmetting” van de radio-actieve afvalstoffen, dat deze geen gevaar meer opleveren, nogal beperkt zal zijn bij de normale toepassingen van kernenergie, zijn er dus ten minste twee goede redenen om stringente normen voor te schrijven: de bijzondere aard van het gevaar, en de niet steeds rationele doch zeer begrijpelijke en alleszins bestaande angst van de bevolking. Zou men niet doen wat men kon om die angst tegen te gaan, dan zou dit op den duur het gehele programma van de vreedzame toepassing van kernenergie in de waagschaal kunnen stellen.

Naar wat in het licht van de huidige wetenschap bekend is, zullen de basisnormen waaraan de landen van de Gemeenschap moeten voldoen bij de toepassing van kernsplijting, een alleszins behoorlijke bescherming opleveren zowel voor de werkkrachten die in zodanige installaties aangesteld zullen worden als voor de bevolking in het algemeen. Het definitieve besluit terzake, dat vóór het einde van het jaar moet zijn afgekondigd, is nog niet genomen doch het stemt hoopvol dat de conclusies van het internationale comité van deskundigen, dat de Commissie aan het werk had gezet, met algemene stemmen schijnen te zijn overgenomen door het Technische en Wetenschappelijke Comité. Deze conclusies steunen op hun beurt op die van het gezaghebbende „International Committee for Radiological Protection”, dat de zgn. I.C.R.P.-normen vóór enkele jaren heeft opgesteld en sedertdien geregeld herziet. Euratom bewijst de toekomstige ontwikkeling van de kernenergie een grote dienst door zodanige normen gebiedend voor te schrijven. Het is te wensen, dat in een wijder internationaal verband dan dat van de zes Euratomlanden hetzelfde zal geschieden, en niet minder dat de uitwisseling van inlichtingen over de lozing van radio-actieve afval, welke het Euratom-verdrag voorschrijft, eveneens in die wijdere kring plaatsvindt.

Een derde aangelegenheid van belang, die op korte termijn tot stand moet zijn gebracht ingevolge het Euratom-verdrag, is de zgn. gemeenschappelijke markt voor nucleaire produkten. Daarmede wordt bedoeld dat de landen van de Gemeenschap in hun onderlinge verkeer na 1 januari a.s. geen rechten meer zullen heffen op de zgn. nucleaire produkten zoals reactoren en toebehoren, en dat de Gemeenschap één gemeenschappelijk buitentarief voor die produkten zal hebben. Het vereist veel moeizaam overleg tussen de Commissie en de vertegenwoordigers van de zes landen om het eens te worden met name over het gemeenschappelijk buitentarief — dat laag gehouden zal moeten worden, wil men de oprichting van kerninstallaties binnen de Gemeenschap zo min mogelijk bemoeilijken. De zaak heeft ook daarom belang, omdat de landen buiten de Gemeenschap deze eerste toepassing van de douane-

unie van de Zes nauwkeurig onder de loep zullen nemen. Al naar gelang het buitentarief voor de niet-leden van de Gemeenschap schadelijker zou zijn, mag men verwachten dat hun tegenkating tegen het optreden van de E.E.G. in een internationaal milieu als de conferentie van het G.A.T.T. ook scherper zal worden. Hier immers ziet de wereld de verwezenlijking van een stukje gemeenschappelijke markt lang voordat die op alle overige gebieden van het internationale handelsverkeer doorgevoerd zal zijn.

Evenmin als de basisnormen reeds geheel de lange voorbereidingsweg, welke het verdrag voorschrijft, hebben afgelegd, evenmin is de invoering van de gemeenschappelijke markt voor nucleaire produkten al geschied. Er is door Euratom in de afgelopen maanden echter wel hard aan de totstandkoming van beide regelingen gewerkt, en gelukkig niet zonder resultaat.

Het is niet mogelijk om binnen het kader van deze kroniek in te gaan op allerlei andere regelingen, welke door Euratom zijn getroffen, noch op de totstandkoming van de zgn. gemeenschappelijke instellingen van de drie gemeenschappen Euratom, E.E.G. en de Kolen- en Staal-Gemeenschap. Tot die instellingen behoren o.a. het Hof (dat zojuist is geïnstalleerd, en waarvan de Nederlandse hoogleraar Donner president is) en het gezamenlijke secretariaat van Euratom en de E.E.G. dat reeds geruime tijd functioneert. Maar wél moge hier een kort overzicht volgen van de voornaamste betrekkingen met het buitenland, welke door de Euratom-Commissie zijn aangeknoopt.

In de eerste plaats het verdrag met de Verenigde Staten. Na het schrijven van ons eerste overzicht is dienaangaande van de kant van Euratom niet heel veel te vermelden: de destijds door de Commissie aan de Raad van Ministers voorgelegde plannen verkregen immers de instemming van die Raad. Doch om onderhandelingen tot een goed einde te voeren, moeten twee partijen het eens worden en het voorlopige resultaat, zoals dat door de Commissie in de Raad van Ministers was gepresenteerd, moest in Amerika nog de definitieve goedkeuring verwerven, eerst van de Regering en vervolgens van het Congres. Dit is intussen gebeurd, en bij het schrijven van deze regels ligt de overeenkomst voor tekening gereed. De openbare behandeling in Amerika heeft een nogal moeizaam verloop gehad, hetgeen eensdeels een gevolg was van het feit, dat de controle op het vreedzaam gebruik van door Amerika te leveren uranium gelegd was in handen van Euratom en dus niet door Amerika zelf geschiedde, terwijl aan de andere kant bepaalde tegenstellingen tussen het Congres en de Atomic Energy Commission om zo te zeggen boven de hoofden van de onderhandelaars werden uitgevochten.

Op die tegenstellingen — die gelukkig ietwat verminderd schijnen te zijn — behoeven wij niet in te gaan. Het vraagstuk van de controle echter verdient hier wel enige nadere aandacht, aangezien het telkens weer om de hoek komt kijken wanneer er sprake is van de vreedzame toepassing van kernsplijting. Dit vraagstuk hängt samen met de zeer begrijpelijke neiging van de landen, die naast civiele ook militaire toepassingen kennen van dit proces, om de kring van staten die bommen kunnen vervaardigen niet nog uit te breiden. Men wil tevens gaarne het buitenland tot klant krijgen voor het afnemen van reactoren en splijtstof voor vreedzaam gebruik, en insisteert daarbij dan op het recht

om controle erop uit te oefenen dat noch de geleverde splijtstoffen, noch de daaruit bij het proces ontstaande andere radio-actieve stoffen, misbruikt zullen worden voor militaire doeleinden. Aldus bepalen de bilaterale verdragen tussen Amerika en de verschillende Westeuropese landen dan ook. Op den duur zou weliswaar die controle van het ene land op een industriële activiteit in het andere te bezwaarlijk worden, doch men meende van Amerikaanse zijde dit bezwaar te kunnen ondervangen door de schepping van een lichaam, dat o.a. internationale controle zou uitoefenen, en door welks bemiddeling men dan deelnemende landen van uranumelementen dacht te voorzien. Dit was de opzet van het Internationale Atoom-Agentschap te Wenen, en een soortgelijke gedachte heeft ten grondslag gelegen aan de Controle-conventie welke in het verband van de Organisatie voor Europese Economische Samenwerking aan het einde van het vorig jaar tot stand is gekomen.

Reeds toen de laatstbedoelde internationale regeling werd opgesteld deed zich het moeilijke probleem voor, hoe deze controle vanwege de O.E.E.S. zou worden uitgeoefend in wat wij gemakshalve het Euratom-gebied willen noemen. Euratom immers heeft weer zijn eigen voorzieningen voor controle, of zal die althans scheppen zodra het Voorziens-agentschap zijn werkzaamheden begint. En thans is het het apparaat van Euratom, niet dat van Wenen, evenmin dat van de O.E.E.S., dat belast zal worden met de controle op het vreedzame gebruik van wat onder de overeenkomst tussen Euratom en de Verenigde Staten zal worden geleverd. Zonder twijfel zal er van de zijde van Euratom ook naar gestreefd worden om de controle op wat onder de reeds bestaande bilaterale verdragen door Amerika naar Euratom-landen geleverd wordt, in handen te krijgen. De nieuwere verdragen van dien aard bevatten reeds een clause, welke zulk een „renegotiation” als een mogelijkheid voorziet.

Betekent het verdrag tussen Euratom en de Verenigde Staten een belangrijke prestigewinst voor Euratom, het belang van dit verdrag gaat daar in ander opzicht nog weer ver boven uit. De gedachte van de economische eenwording van Europa heeft sedert het einde van de oorlog in Amerika minstens even sterk geleefd als in Europa zelf; men brenge zich slechts in herinnering hetgeen Marshall tot de verwezenlijking ervan heeft bijgedragen. Hier nu heeft men de eerste internationale overeenkomst tussen een gemeenschap van Europa en de Verenigde Staten. Deze betekent bijna wat erkenning van de soevereiniteit betekent voor een pas tot onafhankelijkheid gekomen land.

Er zijn ook onderhandelingen geopend tussen Euratom en het Verenigd Koninkrijk, hetgeen uitzicht biedt op een verruiming van het toekomstige onderzoekprogramma van Euratom. In Engeland immers is een type reactor tot ontwikkeling gebracht welks toepassingen men in Amerika niet kent, en wel de met gas gekoelde grafiet-reactor voor de opwekking van elektriciteit. Alleen in Marcoule, bij één der centra van het Franse Commissariat de l'Energie Atomique, fungeert binnen de landen van de Gemeenschap een reactor van dit type; de toepassingen in Engeland zijn echter veelvuldiger en de opgedane ervaring is mede daarvoor ruimer. De onderhandelingen tussen Euratom en het Verenigd Koninkrijk — waarbij noodzakelijkerwijs ook het probleem van de controle op het vreedzame gebruik van door Engeland geleverde splijstof speelt — duren nog voort.

Tot de belangrijke zaken welke in het verband van Euratom tot een spoedige beslissing moeten worden gebracht behoort ten slotte de keuze van vestiging voor het research- of onderzoekcentrum der Gemeenschap. Niet alleen omdat het verdrag zulks voorschrijft, maar ook en zelfs nog meer omdat zonder het doen van die keuze het onmogelijk is om met de uitvoering van één der meest urgente taken van de Gemeenschap te beginnen: het uitvoeren van onderzoekingen in Euratom-verband met betrekking tot de kernenergie. Het verdrag bepaalt, dat voor dit doel alsook de ermee samenhangende opleiding van deskundigen in de eerste vijf jaren een bedrag van \$ 215 mln. door de leden van de Gemeenschap, volgens een vastgestelde verdeelsleutel, zal worden bijeengebracht. Deze duidelijke bepaling heeft het grote voordeel dat Euratom, wat de uitvoering van deze taak betreft, zich verzekerd weet van de geldelijke steun der deelnemende staten. De keuze van vestiging van het centrum is ook noodzakelijk om met de uitvoering van de gezamenlijke research van Euratom en de Atomic Energy Commission te kunnen beginnen; het verdrag terzake bepaalt, dat in de eerstkomende vijf jaren ieder der verdragspartners hiervoor \$ 50 mln. bijeen zullen brengen, en dat deze onderzoekingen gedeeltelijk in Amerika en gedeeltelijk op Euratom-gebied zullen worden uitgevoerd.

De Nederlandse Regering stelt er prijs op, dat dit centrum in ons land gevestigd zal worden. Zij is er zeker van, dat het geestelijk klimaat hier te lande gunstig is zowel voor internationale samenwerking als voor wetenschappelijk onderzoek. De Commissie van Euratom, aan wie het is om een beslissing te treffen over deze vestiging, is uitgenodigd om een bezoek aan Nederland te brengen teneinde zich ter plaatse van de mogelijkheden op de hoogte te stellen. Dit bezoek heeft in het tweede gedeelte van september plaats gehad. Intussen is de Commissie ook door Italië benaderd met het verzoek om het centrum in dat land onder te brengen.

Wat de mogelijkheden in Nederland aangaat, is de aandacht der Commissie natuurlijk in de eerste plaats gevestigd op Petten, waar de hoge flux-reactor met een vermogen van 20 MegaWatt thans in aanbouw is, en waar een enkel laboratorium reeds in bedrijf is gesteld. De ligging van dit Nederlandse centrum is destijds zeer zorgvuldig gekozen en de factoren die toen spraken vóór deze vestiging gelden eveneens voor een internationaal centrum. Bouwgrond is hier voldoende aanwezig, in de dichtbevolkte landen der Gemeenschap ook een factor van veel belang.

Bij haar bezoek heeft de Commissie verder kennis kunnen nemen van het onderzoekwerk voor kernenergie dat in universitair verband te Amsterdam wordt uitgevoerd, en eveneens heeft zij de twee grote en moderne research-laboratoria van de Kema te Arnhem en van Philips te Eindhoven bezocht. Het zou eveneens mogelijk zijn geweest om aan de leden van de Commissie andere grote laboratoria te tonen, waarvan de werkzaamheden aan een internationaal samenstel van ondernemingen ten goede komen: de onderzoek-laboratoria met name van de Shell te Amsterdam en van de Unilever aan de Maasmond.

Om meer dan één reden is het te hopen, dat de Commissie inderdaad besluit om het centrum in Nederland te vestigen. Van de Commissie uit moeten overwegingen van doelmatigheid de doorslag geven. Daaronder zal men moeten rekenen de betrekkelijk geringe afstand van Brussel, het administratieve centrum van Euratom, en ook het feit dat in Nederland vele middelbare technische werkkrachten aangetrok-

ken kunnen worden, beschikkend over een betere talenkennis dan in de meeste andere landen der Gemeenschap het geval is. Van ons land uit gezien telt het zonder twijfel sterk mee, dat Nederland deel heeft genomen in vaak moeilijke financiële omstandigheden aan een zeer veelomvattend en heel duur internationaal werk, zonder dat sedert de laatste oorlog ook maar één enkele van de desbetreffende internationale instellingen zich in Nederland heeft gevestigd. België beschikt in feite over de zetels van de E.E.G. en Euratom, Luxemburg over de E.G.K.S., Frankrijk over de N.A.T.O., de O.E.E.S. en een reeks andere instellingen, waaronder de UNESCO van de Verenigde Naties, Italië over de Food and Agriculture Organisation van de Verenigde Naties en waarschijnlijk over de Investeringsbank van E.E.G. en Euratom, wellicht ook over de Europese Universiteit. . . . Het zou ook daarom voor Nederland belangrijk zijn wanneer het research-centrum van Euratom hier kwam, wijl dan in plaats van een voortdurende drainage van bekwame getrainde technische krachten naar het buitenland een toevloed van talent zou ontstaan, waarmee onze gehele technische ontwikkeling gebaat kon zijn.

Egmond aan den Hoef.

H. RIEMENS.

Resultaten van de eerste maand van de Jeugdspaarwet bij de Spaarbank te Rotterdam

Nu, dank zij de activiteiten van Regering en spaarbanken en de grote belangstelling van pers en radio, de jongelui sinds enkele weken bekend zijn geraakt met de Jeugdspaarwet, welke op 1 oktober jl. in werking is getreden, loont het de moeite de resultaten van deze nieuwe wet gedurende de eerste maand bij de Spaarbank te Rotterdam na te gaan.

Van de 2.124 jongeren die bij deze instelling in oktober een Jeugdspaarovereenkomst aangingen — ongeveer 3 pCt. van het totaal der daarvoor qua leeftijd in aanmerking komende inwoners van Rotterdam — was de procentuele verdeling als volgt.

TABEL 1.

Procentuele verdeling Jeugdspaarders bij de Spaarbank te Rotterdam

	Bestaande spaarders			Nieuwe spaarders			Totaal
	15 t/m 20 jarigen	20 t/m 23-jarigen (oud-militairen)	Totaal	15 t/m 20-jarigen	20 t/m 23-jarigen (oud-militairen)	Totaal	
Zelf afgesloten	31	5	36	3	1	4	40
Afgesloten door wettelijke vertegenwoordigers of gemachtigden	53	2	55	5	0	5	60
Totaal	84	7	91	8	1	9	100

Opvallend is het hoge percentage der bestaande spaarders, dat zijn zij die al een normale spaarrekening hadden. Enerzijds kan dit worden uitgelegd als een bewijs, dat de spaarbanken in hun sociale doelstelling: het sparen onder alle groepen van de bevolking te bevorderen, grotendeels zijn geslaagd — terzijde zij opgemerkt dat meer dan de helft der Rotterdamse bevolking een rekening bij de Spaarbank heeft —, anderzijds is het een indicatie dat die groepen jonge mensen, welke tot nog toe niet tot sparen kwamen, hiertoe ook thans nog niet gemakkelijk overgaan.

Zulks ondanks de hoge rente van de spaarbanken en de premie van 10 pCt., die de Overheid bij de Jeugdspaarwet in het vooruitzicht stelt voor die jongeren van 15 t/m 20 jaar, die zich verbinden gedurende zes achtereenvolgende jaren minimaal f. 30 en maximaal f. 200 per jaar op een aparte rekening te sparen, waarop slechts één terugbetaling per jaar mag plaatsvinden.

Zoals tabel 1 verder doet zien is 55 pCt. van alle overeenkomsten afgesloten door wettelijke vertegenwoordigers of gemachtigden ten behoeve van bestaande spaarders. In vele gevallen zullen dit wel ouders zijn, die gelden van de rekeningen hunner kinderen afhalen en deze op een Jeugdspaarwetrekoning storten.

TABEL 2.

Leeftijdsofbouw Jeugdspaarders bij de Spaarbank te Rotterdam

Geboortear	Aantal deelnemers		
1935	54	} overwegend oud-militairen	verdeling der deelnemers in pCt. van de in 1938 t/m 1943 geboren
1936	64		
1937	126		
1938	254	13,5	17,8
1939	302	16,1	15,9
1940	362	19,2	16,3
1941	302	16,1	17,4
1942	328	17,5	16,3
1943	332	17,6	16,3
Totaal	2.124	100,0	100,0

De gemiddelde leeftijd der deelnemers aan de Jeugdspaarwet bedraagt even 18 jaar. De ca. 18-jarigen zijn ook degenen, waaronder de meeste deelnemers zijn te vinden en die, vergeleken met de procentuele verdeling der gehele Rotterdamse bevolking, relatief sterker zijn vertegenwoordigd, nl. 19,2 tegen 16,3 pCt. Het feit, dat de ca. 20-jarigen minder zijn vertegenwoordigd — nl. 13,5 pCt. tegenover 17,8 pCt. — hangt wellicht samen met een mogelijk onder de jongeren heersend misverstand, dat men krachtens de Jeugdspaarwetregeling niet van 15 t/m 20 jaar kan sparen, maar in werkelijkheid kan *beginnen* te sparen. Ruim drie kwart van alle deelnemers is 15 t/m 19 jaar oud. Oud-militairen, ouder dan 20 maar jonger dan 24 jaar, voor wie een uitzondering geldt op de maximumleeftijd, waarop men met deelneming kan beginnen, maken blijkens tabel 1 slechts 8 pCt. van het aantal deelnemers uit.

Door de gezamenlijke 2.124 jeugdspaarders werd rond f. 133.000 ingelegd. Van het aantal inlegposten had 22 pCt. betrekking op bedragen van f. 1 t/m f. 9; 57 pCt. op bedragen van f. 10 t/m f. 99 en 21 pCt. op bedragen van f. 100 t/m f. 200. Bij 315 overeenkomsten werd het maximum-bedrag van f. 200 ineens gestort.

Voorburg.

Jhr. W. GEVAERTS, ec. drs.

INGEZONDEN STUK

Uitvoeringsniveau en bouwkosten

Drs. R. Kok te 's-Gravenhage schrijft ons:

Naar aanleiding van het in het nummer van 17 september 1958 van dit tijdschrift verschenen artikel van Drs. J. Poot inzake „Uitvoeringsniveau en bouwkosten” wil ik gaarne de handschoen, die daarin aan de grote stad wordt toegeworpen, opnemen. Met betrekking tot de vragen, die bedoeld artikel oproept, zij hier volstaan met enkele kanttekeningen betreffende de grote stad.

Het betoog van de heer Poot ter zake culmineert in de conclusies dat de landelijke stijging van de bouwkosten (in belangrijke mate) veroorzaakt is door de stijging van het woningwet-uitvoeringsniveau in de grote stad en dat, mede ter voorkoming hiervan, in het bijzonder de woningwetbouw gespreid dient te worden over de middelgrote gemeenten. Naar aanleiding hiervan zij, wat de grote stad betreft, gewezen op de gevaren van: 1. defaitisme; 2. specialisme; 3. dirigisme.

Ad 1. Defaitisme.

De grote stad wordt hier toch wel als een grote zondebok afgeschilderd! De teneur van het betoog is dat — ware de woningwetbouw, mede door zijn monopoliepositie(?), niet zo sterk in de grote stad geconcentreerd geweest — de landelijke bouwkostenstijging (grotendeels) achterwege zou zijn gebleven. Wanneer echter bedacht wordt dat gedurende de door de schrijver genoemde periode het woningwet-uitvoeringsniveau in de drie grote steden tezamen nauwelijks 20 pCt. uitmaakte van het landelijke woningwet-uitvoeringsniveau, dan gaat het toch alleen al uit dien hoofde te ver om de grote steden verantwoordelijk te stellen voor de landelijke bouwkostenstijging. Spreekt hieruit niet een zeker defaitisme ten aanzien van de grote stad, analoog aan de — onder andere in bepaalde sociologische kringen nog gehuldigde — opvatting, dat de grote stad als poel des verderfs te beschouwen is, hier toegepast in economicis?

Nog afgezien van de vraag, of een definitieve bouwkostenverlaging bereikt kan worden met de door de heer Poot daartoe aanbevolen middelen van loonsverhoging en stimulering van particuliere bouw, wil het mij voorkomen dat een veel uitvoeriger economisch onderzoek — waarbij de algemene conjunctuursituatie en tal van andere economische factoren in de beschouwing dienen te worden betrokken — nodig is, alvorens een definitieve conclusie getrokken kan worden inzake de vraag of en in hoeverre de woningwetbouw in de grote stad als *autonome* oorzaak van landelijke bouwkostenstijging aangewezen moet worden.

Ad 2. Specialisme.

Een van de belangrijkste na-oorlogse verworvenheden met betrekking tot de ruimtelijke ordening is de notie „integrale planning”, resulterend in een structureel verantwoord geheel van onderling samenhangende maatregelen, die rekening houden met *alle* relevante aspecten. Dit beginsel komt in het gedrang wanneer — het artikel geeft die indruk — de complexe ruimtelijke problematiek (zoals bijv. bevolkings spreiding en harmonische gemeente-opbouw) alleen uit de specialistische gezichtshoek van de woningcontingentering wordt benaderd.

In het kader van de integrale planning mis ik in het artikel onder andere node een aanduiding van het — voor de aan het slot van het artikel genoemde problemen van kardinaal belang zijnde — werkgelegenheidsaspect. Verreweg het grootste deel van de toeneming van de werkgelegenheid in de grote stad vindt plaats in *bestaande* vestigingen, waarmee in de stad zelve een grote woningbehoefte — voor aanzienlijk meer dan de helft aan woningwetwoningen — ontstaat. Werkgelegenheidsbeleid en woningbeleid kunnen dan in ernstige botsing komen, indien de woningcontingentering gebezigd wordt tot spreiding van woningwetbouw over middelgrote gemeenten; hiermede kom ik tot mijn derde en ernstigste bezwaar.

Ad 3. Dirigisme.

Indien — ondanks de hiervoren genoemde reden — door middel van woningcontingentering spreiding van woningwetbouw over middelgrote gemeenten wordt toegepast (waarbij dan onder middelgrote gemeenten dezerzijds *niet* worden verstaan de met de grote centrumgemeente tot één stadslichaam samengegroeide buurgemeenten), dan betekent dit het dirigeren van mensen naar plaatsen waar geen, althans niet zo'n grote behoefte aan woningwetwoningen bestaat. De sociale en economische consequenties hiervan zijn verstrekkend! De grote stad wordt veroordeeld tot een permanent woningtekort, in het bijzonder in de woningwetsector, de middelgrote gemeente moet meer woningwetwoningen bouwen dan waaraan ter plaatse behoefte bestaat. Gevolg: een bewust in het leven geroepen forensisme op grote schaal, waarvan in de eerste plaats de sociale nadelen voor degenen, die aldus gedwongen worden dagelijks heen en weer te trekken, wel zeer zwaar wegen en in de tweede plaats de economische nadelen, gezien in breder verband dan alleen dat van de woningbouw, het door de schrijver — ook in the long run — veronderstelde voordeel van een lagere huur van woningwetwoningen in middelgrote gemeenten, aanzienlijk kunnen overtreffen.

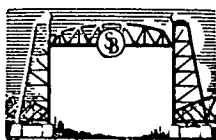
Het tegen de behoefte in spreiden van woningwetbouw door middel van woningcontingentering is strijdig met het voor de ruimtelijke ordening primaire uitgangspunt dat de mens, waarvoor gebouwd wordt, centraal gesteld moet worden en derhalve menselijk en dus zakelijk niet verantwoord.

NASCHRIFT

Drs. Kok is zo bereidwillig geweest met name op de planologische consequenties van mijn voorstellen te wijzen. Naar zijn oordeel is het een bezwaar als de complexe ruimtelijke problematiek van de bevolkings spreiding alleen uit de specialistische gezichtshoek van de woningcontingentering wordt benaderd. Akkoord. Maar al is deze contingentering niet de enige factor, zij is zo'n voorname factor, dat die niet mag worden verwaarloosd. Het is nu juist mijn bezwaar, dat het woningbeleid zo eenzijdig is ingesteld op de — overigens niet nauwkeurig te omschrijven — woningbehoefte en dat dientengevolge factoren als bevolkings spreiding, snelle en goedkope produktie niet tot hun recht komen; anders gezegd dat het een specialistisch en geen allround beleid is.

Is spreiding van woningwetwoningen dirigisme? In de woningverdeling wil dirigisme toch eigenlijk niets anders zeggen dan dat de woningen zo worden verdeeld, dat zij daar terecht komen, waar zij anders niet zouden worden gebouwd. Wat wijzen de cijfers nu uit? Enerzijds, dat onder het centraal gedirigeerde contingenteringssysteem het aandeel van de drie grote steden in de landelijke woningproduktie het hoogst was (periode 1950-1956 resp. 18,7; 16,1; 18,3; 16,3 en 18,1 pCt.). Anderzijds, dat onder het capaciteitssysteem, toen de gemeenten werden vrijgelaten, hun aandeel het laagst was (1957: 11,4 pCt.). M.a.w., concentratie van de woningbouw in de grote steden heeft meer weg van dirigisme dan spreiding over de middelgrote gemeenten.

Houdt spreiding nu in, dat de grote stad tot een permanent woningtekort wordt veroordeeld? Dit zou het geval zijn als de grotestadsbewoners uitsluitend op huisvesting in de grote stad waren aangewezen. In „Uitvoeringsniveau en bouwkosten” is echter aangetoond, dat de stijging van de woningproduktie der middelgrote steden, met name

N.V. SLAVENBURG'S BANK

Gevestigd te Rotterdam

FINANCIERING GOEDERENTRANSACTIES

aan de protestadsbewoners ten goede is gekomen, waardoor het woningtekort van de grote stad indirect werd verminderd. (Het binnenlands vertrekoverschot van 's-Gravenhage bedroeg in 1957: 1300 gezinnen).

Leidt dit tot ongewenst forensisme? Dit hangt af van het criterium, dat men hiervoor aanlegt. Drs. Kok, die wat dit betreft een scheidingslijn trekt tussen randgemeenten en middelgrote gemeenten op grotere afstand van de grote stad, neemt in feite de geografische afstand als criterium. Voor mijn besef is dit een te statisch uitgangspunt. De reisduur is meer doorslaggevend, welke overigens niet altijd recht maar soms omgekeerd evenredig is aan de geografische afstand. Iemand, die besluit te gaan forensen zal reisduur en reiskosten afwegen tegen verschil in huur en woongenot tussen de grote stad en de middelgrote gemeente.

Tenslotte de schuldvraag. Volgens de heer Kok kunnen de grote steden niet voor de stijging van de bouwkosten verantwoordelijk worden gesteld, omdat hun woningwetuitvoeringsniveau toentertijd nauwelijks 20 pCt. van het landelijke woningwetniveau uitmaakte. Getuigt dit niet enigermate van een defaitistische kijk op de betekenis van onze economische centra? Overigens is niet het aandeel in het uitvoeringsniveau, maar het aandeel in de stijging daarvan beslissend geweest voor de stijging van de bouwkosten. Deze stelling had slechts kunnen worden weerlegd als fouten in de bewijsvoering waren aangetoond, hetzij dat gegevens waren verstrekt, waaruit gebleken was, dat toentertijd de overschrijding van de curveprijs in de grote stad minder aanzienlijk was dan in de middelgrote gemeenten. Wie daartoe aansprakelijk is, de grote stad of het Rijk, dat deze overschrijdingen heeft geaccepteerd, is een interessante vraag. Beantwoording van deze vraag ligt evenwel niet op mijn weg.

's-Gravenhage.

Drs. J. POOT.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

De ruimte op de geldmarkt is, voornamelijk dank zij betalingen door de Staat en de aanhoudende deviezenaanwas, thans weer zodanig, dat het binnen één week twee keer tot een verlaging van het callgeldtarief is gekomen. Op 1 november werd het verlaagd van $2\frac{1}{2}$ tot $2\frac{1}{4}$ pCt. en op 7 november van $2\frac{1}{4}$ tot 2 pCt. En daar de vraag naar callgeld zelfs bij laatstgenoemde notering nog verstek laat gaan, wordt in geldmarktkringen al weer op een volgende daling gerekend.

De verlaging van de daggeldrente is niet tot uitdrukking gekomen in de toewijzingsdisconto's zoals die bij de tender van 4 november jl. werden vastgesteld. Zij bleven gehandhaafd op $2\frac{5}{8}$ pCt. voor 3-maandspapier (toegewezen f. 18,8 mln.) en $3\frac{1}{8}$ pCt. voor jaarspro-

messen (toegewezen f. 95,4 mln.). Mogelijkerwijs wordt het op peil blijven van de toewijzingsdisconto's mede veroorzaakt door het feit, dat het bij de huidige rente- en valutakoersverhoudingen aantrekkelijk is op bepaalde landen rente-arbitrage te verrichten.

De sporen van de belastingkrapte waren op de weekstaat per 3 november geheel uitgewist. De door

De Nederlandsche Bank verleende voorschotten, waarmee 20 oktober nog f. 70 mln. was gemoeid, waren reeds op 27 oktober tot f. 18 mln. gereduceerd, waarvan het grootste gedeelte op Indonesië betrekking heeft. De post wissels, schatkistpapier etc. door de Bank gekocht bevindt zich thans weer op het peil van 15 september, nl. ca. f. 56 mln. (het betreft hier het schatkistpapier dat de Staat aan de Bank heeft afgegeven in verband met de overneming van de geconsolideerde vordering op Argentinië). Door het aankopen van kortlopend papier in september en oktober had dit onderdeel van de schatkistportefeuille een stijging met f. 79 mln. te zien gegeven. Sindsdien is een deel van dit aangekochte papier door de Staat afgelost, en een ander deel weer in de markt geplaatst. Daar de aankoop op basis van 3 pCt. heeft plaatsgevonden en de verkoop op basis van $2\frac{3}{8}$ à $2\frac{1}{2}$ pCt., heeft de Bank door middel van deze faciliteit dus een zoet rentewinstje gemaakt.

Blijkens de Memorie van Antwoord bij de Begroting van Economische Zaken heeft De Nederlandsche Bank zich tegenover de Export-Financiering-Maatschappij bereid verklaard om „zekere faciliteiten” te verlenen voor het disconteren en belenen van wissels en promessen. Omtrent de aard en omvang dezer faciliteiten werden geen omtrentingen gedaan.

De kapitaalmarkt.

De mededeling van President Eisenhower op de vooravond der verkiezingen dat de werkloosheid in oktober opnieuw een daling heeft ondergaan, en wel met 300.000 man tot 3,8 mln., heeft niet kunnen verhinderen dat de Republikeinse Partij een klinkende nederlaag heeft geleden. Voor de beurs was dit het sein tot een nieuwe „koersronde”, waarschijnlijk op grond van de verwachting dat de Democraten een verhoging van de staatsuitgaven zullen voorstaan, o.a. ten behoeve van de landbouw. Dit heeft de hoop op inflatie, en daarmee de animo voor aandelen, een nieuwe impuls gegeven. Gezien de spreiding van het aandelenbezit over betrekkelijk grote bevolkingslagen zal de partij die in de toekomst de overwinning wil behalen welhaast gedwongen zijn, het veroorzaken van inflatie als een verkiezingsbelofte te hanteren, om het electoraat niet voor koersverliezen bevreesd te maken.

Woensdag waren te Amsterdam wel de verkiezingsuitslagen bekend, maar niet de reacties die de Amerikaanse beurs hierop zou gaan vertonen. Dat het verrichten van foutieve prognoses niet tot het privilege van economen gerekend mag worden, bleek uit het feit dat er op die dag op het Damrak in het algemeen lagere koersen tot stand kwamen. In de loop van de week werden deze koersdalingen echter weer ingehaald.

Dat ook Philips in de gunst van de Amerikaanse beleggingsfondsen is gekomen bleek hieruit, dat een drietal van deze instellingen gedurende het derde kwartaal 1958 31.300 aandelen Philips (met een nominale waarde van

f. 50) heeft gekocht. De belangstelling voor Unilever hangt behalve met buitenlandse vraag, die o.a. in verband staat met de verwachte introductie op Duitse beurzen, met bonusverwachtingen samen. Men rekent in deze op een spoedige beslissing, aangezien de Herkapitalisatiewet 1957, krachtens welke de bonusuitkering met een tarief van maximaal 20 pCt. wordt belast, blijkens een mededeling van Minister Hofstra na 31 december 1958 niet voor verlenging in aanmerking komt.

De bescheiden daling van de obligatiekoersen die vorige week onder invloed van de aankondiging der staatslening had plaats gevonden, is in de verslagweek in het algemeen tot staan gekomen, zoals uit het koersstaatje blijkt.

Ook het aanbod van beleggingsmateriaal in de aandelensector zal weer worden uitgebreid. In de verslagweek werden twee introducties annex emissies aangekondigd. De aandelen „Grasso” (f. 710.000 nominaal) zullen ter beurse worden geïntroduceerd, en dit zal gepaard gaan met een voorkeursemissie voor een gelijk bedrag. En een dochter van Amstel Brouwerij — de Antilliaanse Brouwerij — komt met een primeur in de vorm van een (vrije) emissie van in Antilliaanse gulden luidende aandelen, waarvan Naf. 300.000 nominaal zal worden aangeboden tegen 110 pCt. Voor het gehele aandelenkapitaal ad Naf. 800.000 wordt notering ter beurse van Amsterdam aangevraagd. De emissie van dit bier-aandeel zal menigeen hebben doen watertanden al ware het slechts vanwege de

mededelingen die in het prospectus omtrent de verleende fiscale faciliteiten voorkomen. Zo zal, om slechts een greep te doen, gedurende de eerste tien jaar de winst zijn vrijgesteld van winstbelasting, terwijl over het uitgekeerde dividend op de Nederlandse Antillen geen inkomstenbelasting verschuldigd zal zijn.

Aand. indexcijfers	A.N.P.-C.B.S. (1953 = 100)	2 jan. 1958	31 okt. 1958	7 nov. 1958
Algemeen	168	238	240
Internat. concerns	237	346	346
Industrie	126	168	171
Scheepvaart	117	149	155
Banken	106	134	135
Indon. aand.	64	95	98
Aandelen				
Kon. Petroleum	f. 147,30	f. 188,10	f. 188,40
Unilever	311½	459	465
Philips	230½	391	384½
A.K.U.	142½	251½	256½
Kon. N. Hoogovens	241	332	345
Van Gelder Zn.	170	192	195
H.A.L.	132¾	153	161¾
Amsterd. Bank	191½	245	247
H.V.A.	84¾	123½	125¾
Staatsfondsen				
2½ pCt. N.W.S.	59¾	59¾	59¾
3½ pCt. 1947	85½	90½	90½
3½ pCt. 1955 I	81¼	87½	87¾
3 pCt. Grootboek 1946	80¾	88½	88¾
3 pCt. Dollarlening	90	90	91½
Diverse obligaties				
3½ pCt. Gem. R'dam 1937 VI	84	91½	91½
3½ pCt. Bk.v.Ned.Gem.1954 II/III	79¾	84	84½
3½ pCt. Nederl. Spoorwegen	84½	88½	89½
3½ pCt. Philips 1948	90	93¾	93¾
3½ pCt. Westl. Hyp. Bank	80	84½	84½
6 pCt. Nat. Woningb.len. 1957	104¾	108¾	108¾
New York				
Aandelenkoersgemiddelde	439	543	554
Dow Jones Industrials			M. P. GANS.

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van:

Prof. P. Hennipman,
A. M. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. F. de Vries,
Prof. J. Zijlstra.

Abonnementsprijs f 22.50;
fr. p. post f 23.60; voor studenten f 19.—; fr. per post f 20.10.

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgevers

DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM

GRASSO'S

KONINKLIJKE MACHINEFABRIEKEN N.V.

gevestigd te 's-Hertogenbosch.

Uitgifte

van

nom. f 710.000.- gewone aandelen

elk groot nom. f 1.000.- aan toonder
voor een/vierde gerechtigd tot het dividend over het boekjaar 1958
en ten volle tot dat over volgende boekjaren,

tot de koers van 100 pCt.

uitsluitend voor houders van claimbewijzen van de thans uitstaande gewone aandelen in de verhouding van nom. f 1.000.- uitstaande aandelen op nom. f 1.000.- nieuwe aandelen.

Ondergetekende bericht, dat zij de inschrijving op bovengenoemde uitgifte openstelt op

Maandag, 17 November 1958,

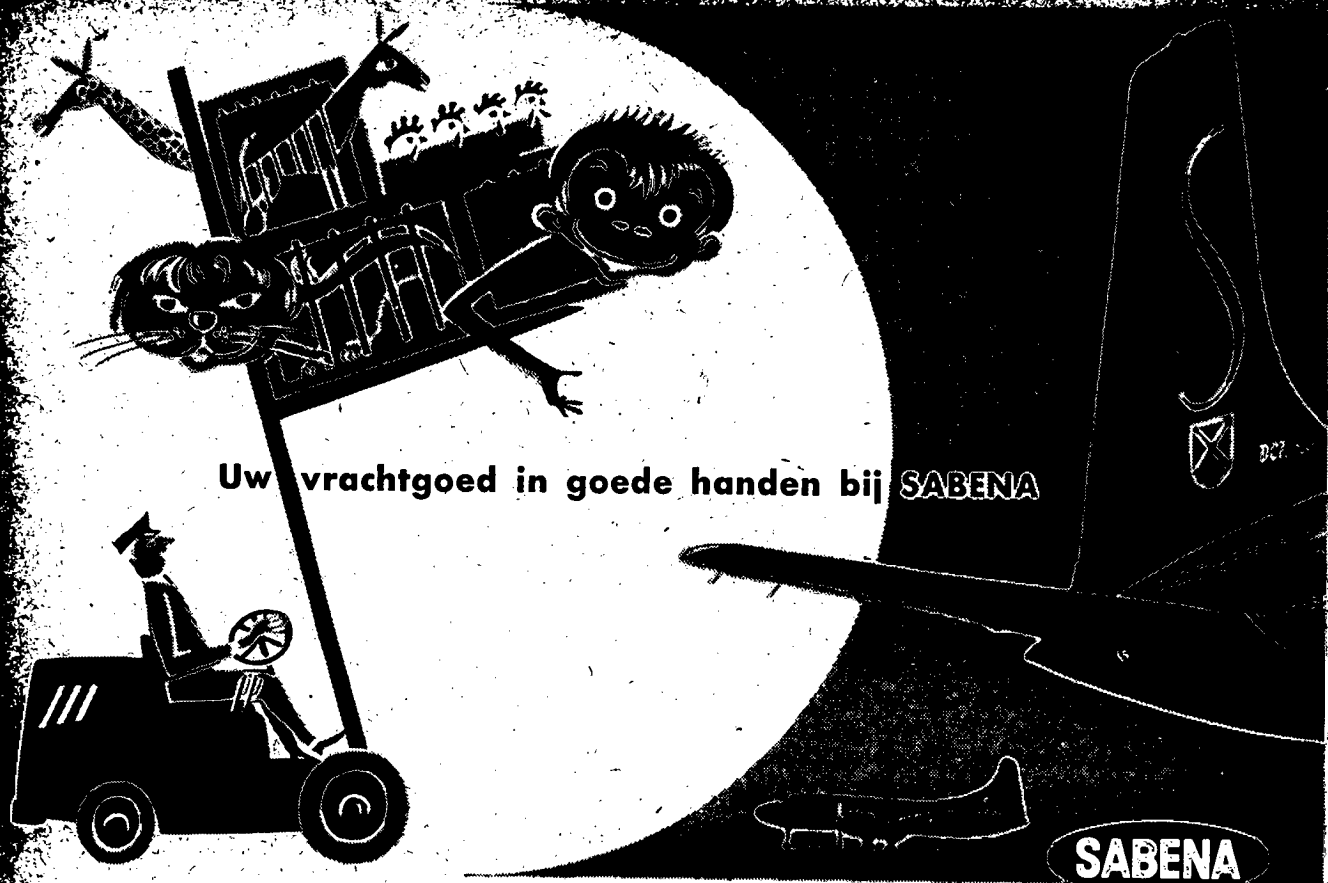
van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur,

bij haar kantoren te Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage en 's-Hertogenbosch, op de voorwaarden van het prospectus dd. 7 November 1958.

Exemplaren van het prospectus en inschrijvingsbiljetten, alsmede - tot een beperkt aantal - van de statuten en van het jaarverslag over het boekjaar 1957 zijn bij de inschrijvingskantoren verkrijgbaar.

Amsterdam, 7 November 1958.

AMSTERDAMSCH E BANK N.V.

Uw vrachtgoed in goede handen bij **SABENA**

SABENA

SABENA SCHIPHOL KAMER 67-68, TEL. 724320

BELGIAN *World* AIRLINES

vacatures

HET GEMEENSCHAPPELIJK ADMINISTRATIEKANTOOR

vraagt ter opleiding voor hogere functies bij de uitvoering
van de sociale verzekering enige

JONGE ACADEMICI

Leeftijd niet ouder dan 28 jaar

De gedachten gaan uit naar juristen, economen, socio-
logen e.d. die kortgeleden zijn afgestudeerd.

Enige praktijkervaring kan echter tot aanbeveling strekken.

Aan de aanstelling zal een psychotechnisch onderzoek
voorafgaan.

Schriftelijke sollicitaties met volledige inlichtingen omtrent levensloop,
studie en praktijkervaring binnen een week onder motto ACAD. te zen-
den, aan de afdeling Personeelszaken, Singel 126-130 te Amsterdam-C.
Bijvoeging van een recente pasfoto zal op prijs worden gesteld.

Efficiency

bespoedigt
Uw contacten
met gegadigden

★

Indien
Uw telefoonnummer
in Uw annonce
moet worden
opgenomen,
vermeld dan
tevens het

NETNUMMER

(Zie voor vacatures ook blz. 870)